

Conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal

ACTUALISATIE KERNDOELEN

Concept- kerndoelen Nederlandse Gebarentaal

September 2024

een doordacht curriculum
dat doen we *samen*

Verantwoording

2024 SLO, Amersfoort

Mits de bron wordt vermeld, is het toegestaan zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren en/of verspreiden en om afgeleid materiaal te maken dat op deze uitgave is gebaseerd.

Auteurs

Belinda van der Aa (Sprong Vooruit) & Corina Burggraaf-Maljers (Sprong Vooruit)

Met dank aan

Annette van der Laan (SLO), Iris Verbruggen (SLO), Jantien Dhont (SLO), Advieskring NGT

Informatie

SLO
Postbus 502, 3800 AM Amersfoort
Telefoon (033) 4840 840
Internet: www.slo.nl
E-mail: info@slo.nl

AN

1.8055.875

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
1. Inleiding	6
2. Leeswijzer	8
3. Karakteristiek Nederlandse Gebarentaal	9
3.1 Kenmerken van het leergebied Nederlandse Gebarentaal	9
3.2 Samenhang binnen het leergebied	10
3.3 Samenhang tussen leergebieden	11
4. Overzicht domeinen kerndoelen Nederlandse Gebarentaal	12
Overkoepelend	13
Kerndoel 1 – Rijke gebarentaalomgeving	13
Domein A Communicatie	14
Kerndoel 2 – Begrijpend kijken naar informatie in Nederlandse Gebarentaal	14
Kerndoel 3 – Correct en begrijpelijk uitdrukken in Nederlandse Gebarentaal	15
Kerndoel 4 – Creatief gebruik van Nederlandse Gebarentaal	16
Kerndoel 5 – Onderzoeken en verwerken van bronnen in Nederlandse Gebarentaal	17
Kerndoel 6 – Reflecteren op Nederlandse gebarentaalontwikkeling en taalactiviteiten	18
Kerndoel 7 – Doelgericht gesprekken voeren in Nederlandse Gebarentaal	19
Kerndoel 8 – Gesprekken voeren in Nederlandse Gebarentaal om te leren	21
Domein B Taal	22
Kerndoel 9 – Vorm en betekenis van Nederlandse Gebarentaal beschouwen	22
Kerndoel 10 – Talige identiteit in Nederlandse Gebarentaal	23
Kerndoel 11 – Taalvariatie en taalverandering in Nederlandse Gebarentaal	24
Domein C Visueel-manuele literatuur	26
Kerndoel 12 - Inzicht in verhalende teksten in Nederlandse Gebarentaal	26
Kerndoel 13 – Genres en voorkeur binnen visueel-manuele literatuur	27
5. Conceptbegrippenlijst Nederlandse Gebarentaal	28

Voorwoord

Actuele kerndoelen voor Nederlandse Gebarentaal: een belangrijke stap voor scholen met dove en slechthorende leerlingen. Want alle leerlingen hebben recht op goed onderwijs. Onderwijs dat hen helpt in hun ontwikkeling. Wanneer je als leerling slechthorend of doof bent is gebarentaal essentieel om te kunnen communiceren en een voorwaarde om te kunnen leren.

Kerndoelen gaan over de inhoud van het onderwijs. Wat moet je kennen, kunnen en hebben ervaren in de onderwijsperiode om actief mee te kunnen doen in de samenleving? Wat moet je hebben geleerd voor een goede voorbereiding op vervolgonderwijs, passend werk of dagbesteding? Voor dove en slechthorende leerlingen zijn deze vragen niet te beantwoorden zonder een taal die het mogelijk maakt om tot leren te komen: Nederlandse Gebarentaal.

De conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal zijn bedoeld voor dove en slechthorende leerlingen in het speciaal onderwijs (so) en voortgezet speciaal onderwijs (vso), cluster 2. De huidige kerndoelen voor Nederlandse Gebarentaal zijn in 2010 vastgesteld, maar alleen ontwikkeld voor het speciaal onderwijs. Er is geen set ontwikkeld voor het voortgezet speciaal onderwijs. Juist nu het gehele curriculum voor het funderend onderwijs wordt geactualiseerd, is het van belang om de kerndoelen voor alle leerlingen te actualiseren. Daarnaast is de Nederlandse Gebarentaal in 2021 een officiële rijkstaal geworden. Daarom is besloten om voor Nederlandse Gebarentaal de bestaande set kerndoelen te actualiseren en voor het voortgezet speciaal onderwijs een nieuwe set kerndoelen te ontwikkelen. Hoewel de conceptkerndoelen voor het so en vso bedoeld zijn, zijn ze ook toepasbaar voor leerlingen die doof of slechthorend zijn in het reguliere onderwijs, maar hiervoor geldt geen wettelijke verplichting.

In gesprek over de conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal

De komende tijd gaat SLO in gesprek over de conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal met het onderwijsveld en (vak)experts. Wat is de verwachte bruikbaarheid van deze concepten? En wat hebben scholen nodig om ze succesvol te kunnen invoeren? Op basis van de opgehaalde feedback worden de conceptkerndoelen waar nodig bijgesteld. Na deze fase overhandigen we ze formeel aan het ministerie van OCW. Vervolgens start een wetgevingstraject en vindt politieke besluitvorming plaats. Zodra de conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal zijn vastgelegd in de wet zijn deze landelijk van kracht en kunnen ze worden ingevoerd.

Vertaalslag op school

Voor de kwaliteit van het onderwijs is meer nodig dan een landelijk curriculum. Actuele kerndoelen zijn een belangrijke voorwaarde, maar geen garantie op

goed onderwijs. Voor een goede vertaalslag van kerndoelen zijn leerlijnen en andere onderwijsmaterialen nodig. De school is uiteraard de plek waar goed onderwijs werkelijk wordt gerealiseerd. Onderwijsprofessionals zijn cruciaal bij de vertaling van de kerndoelen naar passende onderwijsactiviteiten, met de juiste didactiek en pedagogiek. Zij weten waar hun leerlingen staan, wat zij nodig hebben om doelen te bereiken en welke aanpak passend en effectief is.

Samen met het onderwijsveld

Met trots presenteren we de conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal. Deze zijn tot stand gekomen in samenwerking met Sprong Vooruit. Sprong Vooruit is een nationale expertisegroep voor het onderwijs aan dove en slechthorende leerlingen. Daarnaast zijn er scholen en experts betrokken in een advieskring. We willen alle betrokkenen die hebben bijgedragen aan de ontwikkeling van deze conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal, feedback hebben gegeven of kennis en expertise hebben ingebracht hartelijk bedanken. Alle kritische blikken hebben bijgedragen aan de ontwikkeling van de conceptkerndoelen. Met deze conceptkerndoelen leveren we een belangrijke bijdrage aan de kwaliteit van het onderwijs aan dove en slechthorende leerlingen.

Namens SLO,
Jindra Divis, voorzitter bestuur

1. Inleiding

Wat zijn kerndoelen? Waarom moeten ze geactualiseerd worden? En wat beogen we met geactualiseerde kerndoelen Nederlandse Gebarentaal voor dove of slechthorende leerlingen? In deze publicatie krijg je antwoord op die vragen.

Het ministerie van OCW heeft SLO opdracht gegeven om samen met het onderwijsveld kerndoelen te ontwikkelen voor alle leergebieden in het primair onderwijs, de onderbouw voortgezet onderwijs en het speciaal en voortgezet speciaal onderwijs. De opdracht omvat ook de actualisatie van de kerndoelen Nederlandse Gebarentaal voor dove en slechthorende (DSH) leerlingen. In navolging op de kerndoelen voor po, onderbouw vo en (v)so is daarom gestart met de ontwikkeling van kerndoelen Nederlandse Gebarentaal voor het speciaal en voortgezet speciaal onderwijs.

Het ontwikkelen van kerndoelen is een zorgvuldig proces. Het ontwikkelen van conceptkerndoelen voor Nederlandse Gebarentaal vraagt daarnaast om specifieke kennis van deze taal en expertise met de doelgroep. Om die reden heeft SLO twee experts van Sprong Vooruit gevraagd deze opdracht uit te voeren, onder regie van SLO-curriculumexperts. De conceptkerndoelen zijn vervolgens op twee niveaus beschreven:

- voor DSH-leerlingen in het so, cluster 2
- voor DSH-leerlingen in het vso, cluster 2

Naast de experts van Sprong Vooruit is een advieskring ingericht met leraren en experts vanuit het onderwijsveld. Zij hebben feedback gegeven op de (tussen)producten en specifieke expertise ingebracht om relevante, bruikbare en haalbare conceptkerndoelen te omschrijven. Daarnaast zijn gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van netwerken en relevante organisaties.

Wettelijke opdracht

Het werken aan kerndoelen Nederlandse Gebarentaal is een wettelijke opdracht voor scholen met leerlingen in het (v)so cluster 2 die doof of slechthorend zijn. De Nederlandse Gebarentaal is voor deze leerlingen niet alleen van essentieel belang om te communiceren, maar ook om tot leren te komen, zodat in staat zijn om zich voor te bereiden op vervolgonderwijs en om actief mee kunnen doen in de samenleving. Dit geldt ook wanneer dit specifiek gericht is op voorbereiding op passend werk of dagbesteding. De conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal geven richting aan en bieden scholen kaders voor verdere uitwerking naar passende onderwijsprogramma's of een beredeneerd aanbod voor een leerling.

Hoewel de kerndoelen formeel als wettelijke opdracht gelden voor het cluster 2-onderwijs, is het niet ongebruikelijk dat dove en slechthorende leerlingen onderwijs volgen op een reguliere school. De kerndoelen Nederlandse Gebarentaal kunnen daarom ook gebruikt worden voor het opstellen en afstemmen van een passend onderwijsaanbod voor deze leerlingen.

Kerndoelen zijn bedoeld als basis voor curriculum- en onderwijsontwikkeling en zijn een kader voor de kwaliteitszorg op school. Mede daarom zijn de kerndoelen Nederlandse Gebarentaal op een gelijke wijze opgebouwd als alle andere kerndoelen voor po, onderbouw vo en (v)so. Ze kennen een vaste structuur en vatten de kern samen, zonder te veel voor te schrijven. Hierdoor is de verbinding met de kerndoelen voor po, onderbouw vo en (v)so goed zichtbaar. Scholen houden ruimte voor een eigen schoolvisie en keuzes voor accenten op basis van hun leerlingenpopulatie of identiteit.

Duidelijkheid voor scholen

De nieuwe generatie kerndoelen is concreter geformuleerd en bestaat uit aanbodsdoelen (die beschrijven wat er van scholen wordt verwacht) en beheersings- en ervaringsdoelen. Beheersingsdoelen beschrijven wat leerlingen moeten kennen en kunnen. Ervaringsdoelen beschrijven welke inspanning we van leerlingen verwachten. Ze bevatten een doelzin (het doel op hoofdlijnen) en de uitwerking daarvan.

Wanneer worden de kerndoelen Nederlandse Gebarentaal ingevoerd?

De conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal die in deze publicatie worden gepresenteerd zijn concepten, die zijn ontwikkeld in samenwerking met het onderwijs en (vak)experts. Het zijn de opbrengsten van een ontwikkelperiode, maar tegelijkertijd het startpunt voor de volgende fase. Hierna volgt de 'fase van beproeven', waarin we met meer scholen de bruikbaarheid van de conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal gaan onderzoeken. Met de opgehaalde feedback worden de doelen aangescherpt. We verwachten deze fase begin 2025 af te ronden. Daarna start het ministerie van OCW een traject om de kerndoelen vast te leggen in wet- en regelgeving. De verwachting is dat de kerndoelen in 2026 definitief in wetgeving zijn vastgelegd.

De vertaling naar het onderwijsaanbod

Om leraren te ondersteunen bij de implementatie heeft het onderwijs ook goede leerlijnen en materialen nodig. Deze worden niet wettelijk vastgelegd, maar bieden wel ondersteuning bij de vertaling en uitwerking van het landelijk curriculum naar de onderwijspraktijk.

2. Leeswijzer

In deze publicatie vind je de conceptkerndoelen voor Nederlandse Gebarentaal. Bij de ontwikkeling van deze kerndoelen is allereerst een visie op het leergebied geformuleerd. Deze visie is verwoord in de karakteristiek en wordt gevolgd door een overzicht van alle domeinen en conceptkerndoelen.

Gebruikte terminologie

Met input vanuit het onderwijsveld is SLO aan de slag gegaan met het omschrijven van de kern van de leergebieden. Vanwege consistentie met meerdere curriculumproducten zijn begrippen of vaktermen opgenomen die wellicht niet iedereen even goed kent. Daarom zijn alle in de kerndoelen gebruikte begrippen opgenomen in een begrippenlijst in de bijlage van deze publicatie.

3. Karakteristiek Nederlandse Gebarentaal

De Nederlandse Gebarentaal is een wettelijk erkende taal. Daarmee is het één van de drie officiële talen naast het Nederlands en het Fries¹. Het leergebied Nederlandse Gebarentaal is een opzichzelfstaand leergebied dat van belang is voor alle dove en slechthorende leerlingen. Het vaardig worden in het leergebied bevordert de taalontwikkeling, stimuleert de ontwikkeling van een talige identiteit, geeft volledige toegang tot communicatie en informatie in het onderwijs en bevordert deelname aan de samenleving. De conceptkerndoelen binnen het leergebied Nederlandse Gebarentaal zijn bedoeld voor dove en slechthorende leerlingen, ongeacht de gehoorstatus en of ze eerste of tweede taalleerder zijn.

3.1 Kenmerken van het leergebied Nederlandse Gebarentaal

Het belangrijkste kenmerk van de Nederlandse Gebarentaal is dat het een taal is in de visueel-manuele modaliteit. Dat betekent dat voor het volgen van de Nederlandse Gebarentaal het visuele kanaal (de ogen) wordt gebruikt. Voor het produceren van de Nederlandse Gebarentaal gebruik je primair de handen (het manuele kanaal) als articulatieorgaan in combinatie met het gezicht (mimiek) en het bovenlichaam. Teksten in de Nederlandse Gebarentaal worden vastgelegd door middel van visuele multimedia. De visueel-manuele modaliteit is van invloed op zowel de inhoud als de vorm van de kerndoelen binnen het leergebied van de Nederlandse Gebarentaal.

Het leergebied Nederlandse Gebarentaal draagt bij aan de talige en communicatieve ontwikkeling van leerlingen. Leerlingen ontwikkelen vaardigheden in de Nederlandse Gebarentaal om te communiceren met andere gebarentaligen, om gevoelens te uiten, als instrument voor denken en leren en om grip te krijgen op de wereld om hen heen. Ze leren de taal functioneel te gebruiken in verschillende contexten, passend bij hun taalachtergrond en taalvermogen. Het gaat daarbij ook om het verkennen van de sociolinguïstische context, de geschiedenis van de Nederlandse Gebarentaal en culturele aspecten die verbonden zijn met de Nederlandse Gebarentaal. Het gebruik van de Nederlandse Gebarentaal in contact met gebarentaligen en dove en slechthorende rolmodellen heeft tevens invloed op de sociaal-emotionele

¹ De combinatie van deze wettelijke erkenning (sinds juli 2021) met de ondertekening van het VN-verdrag Handicap (artikel 24) door Nederland maakt duidelijk dat alle dove en slechthorende leerlingen recht hebben op onderwijs in de nationale gebarentaal.

ontwikkeling en identiteitsontwikkeling van dove, slechthorende en gebarentalige leerlingen.

Het leergebied Nederlandse Gebarentaal biedt ruimte aan het dynamische proces van het vormen van een eigen talige identiteit, waarin de Nederlandse Gebarentaal een plek krijgt op basis van alle opgedane kennis, vaardigheden en ervaringen. Het ontwikkelen van de talige identiteit is een aspect van de totale identiteitsvorming.

Vaardigheden in en kennis van de Nederlandse Gebarentaal stellen leerlingen in staat om te participeren in gebarentalige maatschappelijke, culturele en sociale situaties en dragen bij aan het begrijpen en waarderen van de bimodale tweetalige situatie (Nederlands en Nederlandse Gebarentaal) en meertalige situaties in het algemeen. Tevens biedt het hun de mogelijkheid een onderbouwde keuze te maken op welke manier ze de Nederlandse Gebarentaal willen gebruiken binnen onderwijs, stages en toekomstige werksituaties.

3.2 Samenhang binnen het leergebied

Binnen het leergebied van de Nederlandse Gebarentaal wordt rekening gehouden met verschillen in het Nederlandse Gebarentaal-niveau dat leerlingen hebben op het moment dat ze voor het eerst naar school gaan. Vertrekkend vanuit hun eigen taalvaardigheid breiden de leerlingen hun receptieve en productieve Nederlandse Gebarentaal-vaardigheden uit.

Naast het aanbieden van een rijke gebarentaalomgeving in de school is er binnen het leergebied Nederlandse Gebarentaal specifieke aandacht voor de domeinen Communicatie, Taal en Visueel-manuele literatuur. De leerlingen verwerven steeds meer kennis en vaardigheden en kunnen daarmee hun gevoelens, meningen en inzichten uitdrukken in de Nederlandse Gebarentaal. Binnen de verschillende domeinen gebruikt men formele en informele communicatieve contexten, die steeds complexer worden. De leerlingen worden zich bewust van de vorm en structuur van de Nederlandse Gebarentaal en de creatieve mogelijkheden ervan. Een variëteit aan rijke Nederlandse Gebarentaalteksten komt terug bij alle domeinen. Deze teksten worden gedurende de schoolloopbaan steeds complexer qua inhoud, vorm en communicatieve doelen. Kennis van inhoud en vorm van de Nederlandse Gebarentaal is nodig om verschillende genres binnen het domein Visueel-manuele literatuur te verkennen.

In het primair en speciaal onderwijs (po/so) ligt de nadruk op de verwerving van de eigen vaardigheid in het begrijpen en produceren van de Nederlandse Gebarentaal. In het voortgezet (speciaal) onderwijs (v(s)o) ligt de nadruk op

uitbreiding, verdieping en verfijning van de inhoud van het primair onderwijs. De kennis en vaardigheden die zijn opgedaan in het po/so maken dat leerlingen zich in het v(s)o verder kunnen ontwikkelen tot taalbewuste en autonome burgers, die hun kennis van, vaardigheden in en houdingen ten opzichte van de Nederlandse Gebarentaal kunnen en willen inzetten in de maatschappij.

3.3 Samenhang tussen leergebieden

Bij alle leergebieden is Nederlandse Gebarentaal een middel om kennis te verwerven en met elkaar in gesprek te gaan. De conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal bieden een kader voor het ontwikkelen van de Nederlandse Gebarentaal-vaardigheid die leerlingen hiervoor nodig hebben. Het aanleren van leergebiedspecifieke school- en vaktaal vindt plaats binnen de desbetreffende leergebieden. Zo kunnen leerlingen binnen het leergebied rekenen en wiskunde zich vakgerelateerde termen en concepten eigen maken met Nederlandse Gebarentaal als instructietaal. Kennis, vaardigheden en inzichten in het leergebied Rekenen en wiskunde zorgen, door verbreding van de toepassingen van de taal, tevens voor een ontwikkeling in het leergebied Nederlandse Gebarentaal.

De leergebieden Nederlandse Gebarentaal, Nederlands en andere moderne vreemde talen besteden aandacht aan taaldiversiteit en dragen zo bij aan de ontwikkeling van identiteit en metalinguïstisch bewustzijn. Leerlingen ontdekken dat taalkennis en vaardigheden die zijn opgedaan binnen de Nederlandse Gebarentaal bruikbaar zijn voor het leren van alle talen.

Het leergebied burgerschap biedt contexten voor het bespreken van maatschappelijke vraagstukken, waaronder maatschappelijke en culturele aspecten van Nederlandse Gebarentaal en de dovengemeenschap. Andersom biedt Nederlandse Gebarentaal een context voor het bespreken van maatschappelijke vraagstukken, waaronder inzet van Nederlandse Gebarentaal in het publieke domein, de wettelijke erkenning van de Nederlandse Gebarentaal en de invloed daarvan op gelijkwaardigheid en volwaardige participatie in onze meertalige samenleving.

Communiceren via beeld en het gebruiken van gebarentaalfilmpjes vragen naast Nederlandse Gebarentaal-vaardigheid ook om digitale vaardigheden voor het opzoeken, maken en delen van informatie. Het leergebied digitale geletterdheid helpt leerlingen eveneens met kritisch kijken en omgaan met digitale middelen waarin zij bijdragen in Nederlandse Gebarentaal kunnen plaatsnemen.

4. Overzicht domeinen kerndoelen Nederlandse Gebarentaal

Domein	Kerndoel so	Kerndoel vso
Overkoepelend	1. Rijke gebarentaalomgeving	1. Rijke gebarentaalomgeving
A Communicatie	2. Begrijpend kijken naar informatie in NGT 3. Correct en begrijpelijk uitdrukken in NGT 4. Creatief gebruik van NGT 5. Onderzoeken en verwerken van bronnen in NGT 6. Reflecteren op Nederlandse gebarentaalontwikkeling en taalactiviteiten 7. Doelgericht gesprekken voeren in NGT 8. Gesprekken in NGT voeren om te leren	2. Begrijpend kijken naar informatie in NGT 3. Correct en begrijpelijk uitdrukken in NGT 4. Creatief gebruik van NGT 5. Onderzoeken en verwerken van bronnen in NGT 6. Reflecteren op Nederlandse gebarentaalontwikkeling en taalactiviteiten 7. Doelgericht gesprekken voeren in NGT 8. Gesprekken in NGT voeren om te leren
B Taal	9. Vorm en betekenis van NGT beschouwen 10. Talige identiteit in NGT 11. Taalvariatie en taalverandering in NGT	9. Vorm en betekenis van NGT beschouwen 10. Talige identiteit in NGT 11. Taalvariatie en taalverandering in NGT
C Visueel-manuele literatuur	12. Inzicht in verhalende teksten in NGT 13. Genres en voorkeur binnen visueel-manuele literatuur	12. Inzicht in verhalende teksten in NGT 13. Genres en voorkeur binnen visueel-manuele literatuur

Overkoepelend

Kerdoel 1 – Rijke gebarentaalomgeving

Doelzin so	Doelzin vso
De school zorgt voor een rijke taalomgeving om de Nederlandse Gebarentaal te leren en te gebruiken.	De school zorgt voor een rijke taalomgeving om de Nederlandse Gebarentaal te leren en te gebruiken.
Het gaat hierbij om:	Het gaat hierbij om:
<ul style="list-style-type: none"> • stimuleren van de Nederlandse Gebarentaalontwikkeling van de leerlingen bij alle leergebieden; • aanbieden van kennis en vaardigheden uit het leergebied Nederlandse Gebarentaal in onderlinge samenhang; • aanbieden van uitdagende, verschillende en actuele Nederlandse Gebarentaal-teksten bij alle leergebieden; • ruimte bieden aan het gebruik van de Nederlandse Gebarentaal en andere taalvariëteiten. 	<ul style="list-style-type: none"> • stimuleren van Nederlandse Gebarentaalontwikkeling van de leerlingen bij alle leergebieden; • aanbieden van kennis en vaardigheden uit het leergebied Nederlandse Gebarentaal in onderlinge samenhang; • aanbieden van uitdagende, verschillende en actuele Nederlandse Gebarentaal-teksten bij alle leergebieden; • ruimte bieden aan het gebruik van de Nederlandse Gebarentaal en andere taalvariëteiten.
Te denken valt aan:	Te denken valt aan:
<ul style="list-style-type: none"> • Nederlandse Gebarentaal zichtbaar maken door middel van bijvoorbeeld filmpjes, foto's en gebaartekeningen; • in verschillende leergebieden filmpjes en verhalen in de Nederlandse Gebarentaal aanbieden; • ruimte bieden om een presentatie te geven in de Nederlandse Gebarentaal; • gebarentaalvaardige volwassenen als rolmodellen op de school uitnodigen; • het bekijken van het jeugdjournaal met tolk Nederlandse Gebarentaal stimuleren. 	<ul style="list-style-type: none"> • Nederlandse Gebarentaal zichtbaar maken door middel van bijvoorbeeld filmpjes, foto's en gebaartekeningen; • in verschillende leergebieden filmpjes en verhalen in de Nederlandse Gebarentaal aanbieden; • ruimte bieden om een presentatie te geven of een verslag te maken in de Nederlandse Gebarentaal; • gebarentaalvaardige volwassenen als rolmodellen op de school uitnodigen; • nieuwsprogramma's gepresenteerd in Nederlandse Gebarentaal of met tolk Nederlandse Gebarentaal bekijken.

Domein A Communicatie

Kerdoel 2 – Begrijpend kijken naar informatie in Nederlandse Gebarentaal

Doelzin so	Doelzin vso
De leerling toont begrip van informatie in Nederlandse Gebarentaal.	De leerling toont begrip van informatie in Nederlandse Gebarentaal.
Het gaat hierbij om:	Het gaat hierbij om:
<ul style="list-style-type: none"> • aandachtig kijken naar inhoud en vorm van rijke en verschillende teksten in de Nederlandse Gebarentaal; • inzetten en uitbreiden van kennis van de wereld en lexicon, inclusief school- en vaktaal om aangeboden informatie te begrijpen; • reageren op en evalueren van de waarde en inhoud van informatie in de Nederlandse Gebarentaal; • interpreteren en analyseren van de aangeboden informatie in de Nederlandse Gebarentaal; • herkennen van perspectieven, communicatieve doelen, publiek, context. 	<ul style="list-style-type: none"> • aandachtig kijken naar inhoud en vorm van rijke en verschillende teksten in de Nederlandse Gebarentaal; • inzetten en uitbreiden van kennis van de wereld en lexicon, inclusief school- en vaktaal om aangeboden informatie te begrijpen; • reageren op, evalueren van en reflecteren op de waarde en inhoud van informatie in de Nederlandse Gebarentaal; • interpreteren en analyseren van de aangeboden informatie in de Nederlandse Gebarentaal; • benoemen van perspectieven, communicatieve doelen, publiek, context.
Te denken valt aan:	Te denken valt aan:
<ul style="list-style-type: none"> • verschil kunnen aangeven tussen iets inhoudelijk niet begrijpen of het niet kunnen volgen; • naar verhalende en zakelijke teksten kijken, zowel live (driedimensionaal) als digitaal (tweedimensionaal); • verloop en inhoud van een Nederlandse Gebarentaal-tekst voorspellen; • in een Nederlandse Gebarentaal-tekst de hoofd- en bijzaken onderscheiden. 	<ul style="list-style-type: none"> • begrip laten zien door informatie uit bijvoorbeeld een documentaire in een visualisatie te plaatsen; • kennis over een onderwerp verdiepen door diverse informatie van Nederlandse Gebarentaal over dit onderwerp met elkaar te vergelijken; • naar verhalende en zakelijke teksten kijken, zowel live (driedimensionaal) als digitaal (tweedimensionaal); • in een Nederlandse Gebarentaal-tekst de hoofd- en bijzaken onderscheiden.

Kerdoel 3 – Correct en begrijpelijk uitdrukken in Nederlandse Gebarentaal

Doelzin so	Doelzin vso
De leerling drukt zich naar vorm en inhoud correct en begrijpelijk uit in de Nederlandse Gebarentaal.	De leerling drukt zich naar vorm en inhoud correct en begrijpelijk uit in de Nederlandse Gebarentaal.
Het gaat hierbij om:	Het gaat hierbij om:
<ul style="list-style-type: none"> • fonologisch en grammaticaal correct gebaren; • inzetten van lexicon, kennis van gebaar-, zins- en verhaalopbouw; • uitdrukking geven aan gedachten, verworven inzichten en kennis van de wereld in een Nederlandse Gebarentaal-tekst; • gebruiken van vertel- en presentatietechniek gerelateerd aan inhoud en doel; • structureren van gedachten, verworven inzichten en kennis van de wereld in een Nederlandse Gebarentaal-tekst. 	<ul style="list-style-type: none"> • grammaticaal correct gebaren; • inzetten van lexicon, kennis van gebaar-, zins- en verhaalopbouw; • uitdrukking geven aan gedachten, verworven inzichten en kennis van de wereld in een Nederlandse Gebarentaal-tekst; • gebruiken van vertel- en presentatietechniek gerelateerd aan inhoud en doel; • structureren van gedachten, verworven inzichten en kennis van de wereld in een Nederlandse Gebarentaal-tekst.
Te denken valt aan:	Te denken valt aan:
<ul style="list-style-type: none"> • correct samengestelde gebaren produceren met verandering van handvorm en beweging; • concepten betekenis geven door het maken van een gebarenweb; • logische verhaalopbouw gebruiken bij het vertellen in Nederlandse Gebarentaal over een vakantie of weekend; • spreekbeurten en presentaties houden in Nederlandse Gebarentaal met gebruik van visuele strategieën; • persoonlijke anekdote vertellen met gebruikmaking van verschillende verteltechnieken en grammaticale elementen. 	<ul style="list-style-type: none"> • in het verticale vlak lokaliseren (bijv. schematiseren, topografie, inzoomen-uitzoomen) en daarnaar terugverwijzen; • concepten betekenis geven door het maken van een mindmap; • verslag uitbrengen in Nederlandse Gebarentaal naar aanleiding van een snuffelstage of een bedrijfsbezoek in het kader van beroepsoriëntatie; • review over een film geven in Nederlandse Gebarentaal met gebruik van visuele strategieën; • betoog houden over een maatschappelijk vraagstuk waarin geleerd lexicon van de Nederlandse Gebarentaal wordt toegepast.

Kerdoel 4 – Creatief gebruik van Nederlandse Gebarentaal

Doelzin so	Doelzin vso
De leerling gebruikt de Nederlandse Gebarentaal op een creatieve manier.	De leerling gebruikt de Nederlandse Gebarentaal op een creatieve manier.
Het gaat hierbij om:	Het gaat hierbij om:
<ul style="list-style-type: none"> • uitdrukking geven aan ideeën, gedachten, ervaringen, gevoelens en fantasieën in verschillende soorten gebarentaalcreaties; • experimenteren met parameters, gebaren, zinnen en visuele vormen; • experimenteren met het versterken van taaluitingen met behulp van figuurlijk taalgebruik, idiomatische uitdrukkingen, ritme en toegevoegde visuele elementen; • verkennen van talige keuzes in creatieve taaluitingen; • bespreken van het gebruik van Nederlandse Gebarentaal in creatieve taaluitingen van jezelf en anderen. 	<ul style="list-style-type: none"> • uitdrukking geven aan ideeën, gedachten, ervaringen, gevoelens en fantasieën in verschillende soorten gebarentaalcreaties; • experimenteren met parameters, gebaren, zinnen en visuele vormen; • experimenteren met versterken van taaluitingen met behulp van figuurlijk taalgebruik, idiomatische uitdrukkingen, ritme en toegevoegde visuele elementen; • waarderen van talige keuzes in creatieve taaluitingen; • reflecteren op het gebruik van Nederlandse Gebarentaal in creatieve taaluitingen van jezelf en anderen.
Te denken valt aan:	Te denken valt aan:
<ul style="list-style-type: none"> • vervolg verzinnen voor een gezamenlijk bekeken verhaal; • gedicht maken in de Nederlandse Gebarentaal; • verhaal vertellen in de Nederlandse Gebarentaal bij een vertelwedstrijd of in een voorstelling; • creatieve taaluitingen in Nederlandse Gebarentaal gebruiken in een voorstelling; • gebarentaalcreaties van anderen bekijken en erover in gesprek gaan. 	<ul style="list-style-type: none"> • gebarenpoëzie maken in de Nederlandse Gebarentaal; • op een creatieve manier een mop vertellen met overdrijving; • creatieve taaluitingen gebruiken in Nederlandse Gebarentaal in een vlog of bij een flashmob; • creatieve taaluitingen maken waarbij gebruik wordt gemaakt van visueel vernaculair; • feedback geven op gebarentaalcreaties van jezelf en anderen.

Kerndoel 5 – Onderzoeken en verwerken van bronnen in Nederlandse Gebarentaal

Doelzin so	Doelzin vso
De leerling onderzoekt en verwerkt informatie uit verschillende bronnen in Nederlandse Gebarentaal.	De leerling onderzoekt en verwerkt informatie uit verschillende bronnen in Nederlandse Gebarentaal.
Het gaat hierbij om:	Het gaat hierbij om:
<ul style="list-style-type: none"> • verkennen van duidelijke aanwezige kenmerken van aangereikte bronnen: maker, communicatief doel en actualiteit; • inschatten van betrouwbaarheid van informatie in aangereikte bronnen in Nederlandse Gebarentaal; • gebruiken van passende aanpak bij het selecteren van bruikbare en doelgerichte informatie uit bronnen in Nederlandse Gebarentaal; • creëren van verschillende soorten teksten op basis van informatie uit bronnen in Nederlandse Gebarentaal. 	<ul style="list-style-type: none"> • analyseren van duidelijke aanwezige kenmerken van aangereikte bronnen: maker, communicatief doel en actualiteit; • beoordelen van de betrouwbaarheid van informatie in aangereikte bronnen in Nederlandse Gebarentaal; • gebruiken van passende aanpak bij het analyseren van bruikbare en doelgerichte informatie uit bronnen in Nederlandse Gebarentaal; • creëren van verschillende soorten teksten op basis van informatie uit bronnen in Nederlandse Gebarentaal.
Te denken valt aan:	Te denken valt aan:
<ul style="list-style-type: none"> • verschillende soorten bronnen binnen een thema vergelijken; • in gesprek gaan over bruikbaarheid en betrouwbaarheid van een bron; • informatieve tekst maken op basis van enkele aangereikte bronnen; • mening geven over een actueel thema na het bekijken van bronnen over dit onderwerp; • multimediaal verhaal maken over een onderzocht onderwerp op basis van minimaal één bron. 	<ul style="list-style-type: none"> • teksten vanuit verschillende bronnen over hetzelfde onderwerp vergelijken; • bruikbaarheid en (on)betrouwbaarheid van een bron uitleggen; • betoog houden over een actueel thema na het bekijken van verschillende bronnen over dit onderwerp; • na het bekijken van verschillende bronnen debatteren over een actueel thema; • multimedia-presentatie maken over een onderzocht onderwerp op basis van informatie uit meerdere bronnen.

Kerdoel 6 – Reflecteren op Nederlandse gebarentaalontwikkeling en taalactiviteiten

Doelzin so	Doelzin vso
De leerling reflecteert op de eigen Nederlandse gebarentaalontwikkeling en evalueert het product van een taalactiviteit.	De leerling reflecteert op de eigen Nederlandse gebarentaalontwikkeling en evalueert het product van een taalactiviteit.
Het gaat hierbij om:	Het gaat hierbij om:
<ul style="list-style-type: none"> • benoemen hoe de eigen gebarentaalontwikkeling verloopt; • benoemen van waarnemingen en gedachten bij de uitvoering van een taalactiviteit in Nederlandse Gebarentaal; • reflecteren op en bijstellen van gekozen aanpak en strategieën tijdens en na de uitvoering van een taalactiviteit; • benoemen en verwerken van feedback over eigen taalproducten in Nederlandse Gebarentaal; • formuleren van leerdoelen voor proces en product voor toekomstige taalactiviteiten op basis van evaluatie. 	<ul style="list-style-type: none"> • benoemen hoe de eigen gebarentaalontwikkeling verloopt; • benoemen van waarnemingen en gedachten bij de uitvoering van een taalactiviteit in Nederlandse Gebarentaal; • reflecteren op en bijstellen van de gekozen aanpak en strategieën tijdens en na uitvoering van een taalactiviteit; • benoemen en verwerken van feedback over eigen taalproducten in Nederlandse Gebarentaal; • formuleren van leerdoelen voor toekomstige taalactiviteiten op basis van evaluatie en reflectie.
Te denken valt aan:	Te denken valt aan:
<ul style="list-style-type: none"> • de uitslag van Nederlandse Gebarentaal-testen/observaties bespreken en evalueren; • portfolio opbouwen met eigen Nederlandse Gebarentaal-producten, waarin de ontwikkeling van Nederlandse Gebarentaal zichtbaar is; • eigen aanpak bespreken bij het uitvoeren van een taalactiviteit; • leerdoelen formuleren na het voltooien van een spreekbeurt. 	<ul style="list-style-type: none"> • Nederlandse Gebarentaal-vaardigheid evalueren door eigen taalproducten te vergelijken met relevante criteria over inhoud en vorm; • portfolio opbouwen met eigen Nederlandse Gebarentaal-producten, waarin de ontwikkeling van Nederlandse Gebarentaal zichtbaar is; • elkaars (strategische) aanpak bij een taalactiviteit bespreken en evalueren; • eigen leerdoelen op basis van gekregen feedback meenemen bij het voorbereiden van een presentatie.

Kerdoel 7 – Doelgericht gesprekken voeren in Nederlandse Gebarentaal

Doelzin so	Doelzin vso
De leerling voert gesprekken in Nederlandse Gebarentaal afgestemd op doel, gesprekspartner(s) en context.	De leerling voert gesprekken in Nederlandse Gebarentaal afgestemd op doel, gesprekspartner(s) en context.
Het gaat hierbij om:	Het gaat hierbij om:
<ul style="list-style-type: none"> • kiezen van de vorm van de Nederlandse Gebarentaal afgestemd op communicatief doel; • kiezen van de vorm en lexicon van de Nederlandse gebarentaal afgestemd op gesprekspartner: gebarentaalvaardigheid, kennis en achtergrond; • gebruiken van talig repertoire, mimiek, manier van gebaren, lichaamshouding en niet-talige communicatie afgestemd op een formele of informele context; • gebruiken van gespreksconventies bij on- en offline gesprekken in de Nederlandse Gebarentaal. 	<ul style="list-style-type: none"> • kiezen van de vorm van de Nederlandse Gebarentaal afgestemd op communicatief doel; • kiezen van de vorm en lexicon van de Nederlandse Gebarentaal afgestemd op gesprekspartner: gebarentaalvaardigheid, kennis, achtergrond, standpunt en perspectief; • gebruiken van talig repertoire, mimiek, manier van gebaren, lichaamshouding en niet-talige communicatie afgestemd op een formele of informele context; • gebruiken van gespreksconventies bij on- en offline gesprekken in de Nederlandse Gebarentaal.
Te denken valt aan:	Te denken valt aan:
<ul style="list-style-type: none"> • eigen Nederlandse Gebarentaal afstemmen op gesprekspartner tijdens een interview met bekende(n); • conventies rondom beurtwisseling in Nederlandse Gebarentaal gebruiken bij een groepsgesprek waarbij persoonlijke ervaringen uitgewisseld worden; • ontvangstbevestiging laten zien als reactie op informatie aangeboden in Nederlandse Gebarentaal; ja-knikken en nee-schudden tijdens een conversatie; • groter en duidelijker gebaren als de gesprekspartner op het schoolplein op afstand staat; 	<ul style="list-style-type: none"> • aan een online bespreking deelnemen over het organiseren van een schoolfeest; • over een actueel maatschappelijk onderwerp debatteren, waarbij de meningen sterk uiteenlopen; • afspraak maken voor een snuffelstage met gebruik van een tolk Nederlandse Gebarentaal; • fluisteren in Nederlandse Gebarentaal in een privésituatie waarbij mensen mee kunnen kijken.

<ul style="list-style-type: none">• maken van afspraken over vorm en inhoud bij het maken van een gezamenlijk werkstuk.	
---	--

Kerdoel 8 – Gesprekken voeren in Nederlandse Gebarentaal om te leren

Doelzin so	Doelzin vso
De leerling voert gesprekken in Nederlandse Gebarentaal om tot kennisopbouw, begrip of een aanpak te komen.	De leerling voert gesprekken in Nederlandse Gebarentaal om tot kennisopbouw, begrip of een aanpak te komen.
Het gaat hierbij om:	Het gaat hierbij om:
<ul style="list-style-type: none"> • uiten van gedachten, inzichten en kennis over concepten, verschijnselen en aanpakken; • vragen om toelichting, verklaring en verificatie en het beantwoorden van vragen; • verkennen van informatie en perspectieven van gesprekspartners; • beargumenteren van standpunten, beslissingen en gekozen aanpak; • samenvatten van standpunten en opgedane kennis. 	<ul style="list-style-type: none"> • uiten van gedachten, inzichten en kennis over concepten, verschijnselen en aanpakken; • vragen om toelichting, verklaring en verificatie en het beantwoorden van vragen; • analyseren van informatie en perspectieven van gesprekspartners; • beargumenteren van standpunten, beslissingen en gekozen aanpak; • samenvatten van inzichten, oplossingen, standpunten en opgedane kennis.
Te denken valt aan:	Te denken valt aan:
<ul style="list-style-type: none"> • inhoud van verschillende concepten rondom een thema bespreken; • gezamenlijk bepalen van de klassenregels; • kringgesprek voeren over een actueel onderwerp uit het jeugdjournaal; • perspectief van verschillende leerlingen bespreken bij een ruzie. 	<ul style="list-style-type: none"> • inhoud van twee verschillende abstracte concepten vergelijken en bespreken; • bij het voorzitten van een groepsbespreking de standpunten en afspraken samenvatten; • communicatief probleem of communicatieve situatie vanuit verschillende perspectieven bespreken; • in een groepsgesprek een natuurkundig verschijnsel bespreken.

Domein B Taal

Kerdoel 9 – Vorm en betekenis van Nederlandse Gebarentaal beschouwen

Doelzin so	Doelzin vso
De leerling beschouwt de relatie tussen vorm en betekenis van de Nederlandse Gebarentaal.	De leerling beschouwt de relatie tussen vorm en betekenis van de Nederlandse Gebarentaal.
Het gaat hierbij om:	Het gaat hierbij om:
<ul style="list-style-type: none"> • functioneel gebruiken van taalkundige begrippen en taalbeschouwingsstrategieën; • benoemen van de gebaarvolgorde, enkelvoudige zinsopbouw en verschillende grammaticale elementen die informatie toevoegen aan de zin; • benoemen en gebruiken van grammaticale regels en procedures op gebaar-, zins- en tekstniveau; • afleiden van de betekenis van gebaren op basis van de relatie tussen vorm en betekenis. 	<ul style="list-style-type: none"> • functioneel gebruiken van taalkundige begrippen en taalbeschouwingsstrategieën; • benoemen van de gebaarvolgorde, complexere zinsopbouw en verschillende grammaticale elementen die informatie toevoegen aan de zin; • inzicht hebben in en gebruiken van grammaticale regels en procedures op gebaar-, zins- en tekstniveau; • afleiden van de betekenis van gebaren op basis van de relatie tussen vorm en betekenis.
Te denken valt aan:	Te denken valt aan:
<ul style="list-style-type: none"> • enkelvoudige zinnen en verhalen met bijvoorbeeld lokalisatie, gebruik van classifiers, non-manuele signalen en dergelijke bekijken; • rollen gebruiken bij het vertellen van een verhaal met verschillende personages; • betekenisverandering van een gebaar herkennen bij verandering van een classifier in vorm, mimiek of beweging; • kennis van iconische en arbitraire gebaren. 	<ul style="list-style-type: none"> • complexe zinnen en verhalen met bijvoorbeeld lokalisatie, gebruik van classifiers, non-manuele signalen en dergelijke bekijken en bespreken; • taalkundige begrippen vanuit Nederlandse Gebarentaal benoemen en uitleggen van door middel van glossen; • meer complexe en abstracte concepten betekenis geven door middel van labels en opbouw van betekenisnetwerken.

Kerndoel 10 – Talige identiteit in Nederlandse Gebarentaal

Doelzin so	Doelzin vso
De leerling verkent zijn eigen talige identiteit in de Nederlandse Gebarentaal.	De leerling verkent zijn eigen talige identiteit in de Nederlandse Gebarentaal.
Het gaat hierbij om:	Het gaat hierbij om:
<ul style="list-style-type: none"> • verkennen en waarderen van de eigen talige repertoire en deze verbinden met de positie van de Nederlandse Gebarentaal; • experimenteren met je eigen talige repertoire in relatie tot publiek, doel en context; • verkennen van meningen over gebruik van de Nederlandse Gebarentaal; • benoemen waarom en wanneer Nederlandse Gebarentaal gebruikt wordt; • verkennen van de rol van Nederlandse Gebarentaal binnen huidige en toekomstige onderwijscontexten. 	<ul style="list-style-type: none"> • analyseren en waarderen van de eigen talige repertoire en deze verbinden met de positie van de Nederlandse Gebarentaal; • verkennen van de juridische status en maatschappelijke positie van de Nederlandse Gebarentaal; • onderbouwen van een standpunt over gebruik en positie van de Nederlandse Gebarentaal; • benoemen waarom en wanneer Nederlandse Gebarentaal gebruikt wordt op basis van kennis over de relatie tussen taalgebruik, identiteit en (sub)cultuur en kennis over meertaligheid; • verkennen van de rol van Nederlandse Gebarentaal binnen huidige en toekomstige onderwijs- en beroepscontexten.
Te denken valt aan:	Te denken valt aan:
<ul style="list-style-type: none"> • in gesprek gaan over verschillende perspectieven op de Nederlandse Gebarentaal; • in een verslag aangeven wanneer de Nederlandse Gebarentaal gebruikt wordt en wat een wenselijke situatie daarvoor is; • in gesprek gaan over het eventueel inzetten van een tolk Nederlandse Gebarentaal bij de overstap naar het voortgezet onderwijs. 	<ul style="list-style-type: none"> • in een verslag uitleggen waarom en wanneer welke taal gebruikt wordt; • je mening geven over de juridische status en maatschappelijke positie van de Nederlandse Gebarentaal; • in gesprek gaan over het gebruik van Nederlandse Gebarentaal op de eigen stageplek.

Kerdoel 11 – Taalvariatie en taalverandering in Nederlandse Gebarentaal

Doelzin so	Doelzin vso
De leerling verkent taalvariatie en taalverandering van de Nederlandse Gebarentaal.	De leerling verkent taalvariatie en taalverandering van de Nederlandse Gebarentaal.
Het gaat hierbij om:	Het gaat hierbij om:
<ul style="list-style-type: none"> • verkennen van de meest voorkomende taalvariëteiten van de Nederlandse Gebarentaal: school- en thuistaal, regionale varianten; • benoemen van de contexten waarin de verschillende gebarentalen en taalvariëteiten worden gebruikt; • verkennen van gebarentalen uit andere landen en international sign; • benoemen van verschillen in gebaren en taalgebruik van vroeger en nu; • benoemen van nieuwe gebaren en uitdrukkingen in de Nederlandse Gebarentaal onder invloed van media, digitalisering en andere (gebaren)talen. 	<ul style="list-style-type: none"> • vergelijken van de meest voorkomende taalvariëteiten van de Nederlandse Gebarentaal: school- en thuistaal, regionale varianten, leengebaren; • vergelijken van de contexten waarin de verschillende gebarentalen en taalvariëteiten worden gebruikt; • vergelijken van de Nederlandse Gebarentaal met gebarentalen uit andere landen en international sign; • analyseren van nieuwe gebaren en uitdrukkingen in de Nederlandse Gebarentaal; • benoemen van verandering van de Nederlandse Gebarentaal in de loop der tijd onder invloed van media, digitalisering en andere (gebaren)talen.
Te denken valt aan:	Te denken valt aan:
<ul style="list-style-type: none"> • gebruik van verschillende gebarentalen en taalvariëteiten bespreken in verschillende contexten; • losse gebaren vergelijken in verschillende gebarentalen; • opname bekijken van taalgebruik van een ouder gebarentalig doof persoon en kijken welke gebaren er nog gebruikt worden; • praten over nieuwe gebaren van het afgelopen jaar; • praten over herkomst van (leen)gebaren en idiomen. 	<ul style="list-style-type: none"> • verschillen en overeenkomsten tussen gebarentalen en taalvariëteiten verkennen ten behoeve van de eigen taalontwikkeling; • ervaren van communicatie in andere gebarentalen en international sign; • in gesprek gaan met het Nederlands Gebarencentrum over het inventariseren van gebaren of het bedenken van nieuwe gebaren; • de etymologie-filmpjes van het Nederlandse Gebarencentrum bespreken;

	<ul style="list-style-type: none">• interview houden met ouderen over de Nederlandse Gebarentaal vroeger en nu, aan de hand van een onderzoeksvraag, en het presenteren van de conclusies.
--	--

Domein C Visueel-manuele literatuur

Kerdoel 12 - Inzicht in verhalende teksten in Nederlandse Gebarentaal

Doelzin so	Doelzin vso
De leerling toont inzicht in verhalende teksten in de Nederlandse Gebarentaal.	De leerling toont inzicht in verhalende teksten in de Nederlandse Gebarentaal.
Het gaat hierbij om:	Het gaat hierbij om:
<ul style="list-style-type: none"> • beschrijven van het plot in een verhaal; • herkennen van vertelperspectieven; • benoemen van figuurlijk taalgebruik, idiomatische uitdrukkingen en gebruikte stijlmiddelen in verhalende teksten in Nederlandse Gebarentaal; • benoemen van gebruikte visuele verteltechnieken in verhalende teksten in Nederlandse Gebarentaal; • benoemen van gebaarkeuze, register, zins- en tekstopbouw in verhalende teksten in Nederlandse Gebarentaal. 	<ul style="list-style-type: none"> • beschrijven van de ontwikkelingen in een verhaal die het plot beïnvloeden; • herkennen wat het effect is van een vertelperspectief; • benoemen van het effect van figuurlijk taalgebruik, idiomatische uitdrukkingen en toegevoegde stijlmiddelen in verhalende teksten in Nederlandse Gebarentaal; • benoemen van gebruikte visuele verteltechnieken in verhalende teksten in Nederlandse Gebarentaal; • benoemen van gebaarkeuze, register, zins- en tekstopbouw in verhalende teksten in Nederlandse Gebarentaal.
Te denken valt aan:	Te denken valt aan:
<ul style="list-style-type: none"> • personages in een verhaal beschrijven; • herkennen van retorische vragen in een verhalende tekst; • bespreken hoe een verteller tempo en mimiek gebruikt om de spanning in een verhaal op te bouwen; • functie van rol nemen bespreken om vertelperspectieven duidelijk te maken; • moraal in een verhaal ontdekken en deze vertellen. 	<ul style="list-style-type: none"> • personages en hun ontwikkeling in het verhaal ontdekken; • effect van gebruik van bepaalde gebaarvorm en visuele elementen in bijvoorbeeld visueel vernaculair uitleggen; • bespreken hoe vertellers in Nederlandse Gebarentaal aspecten in een verhaal kunnen toelichten door gebruik te maken van visueel in- en uitzoomen; • effect van wisseling van vertelperspectief op kennis over het karakter van een personage bespreken.

Kerndoel 13 – Genres en voorkeur binnen visueel-manuele literatuur

Doelzin so	Doelzin onderbouw vso
De leerling verkent genres, kenmerken en eigen voorkeuren van de visueel-manuele literatuur.	De leerling toont inzicht in genres, kenmerken en eigen voorkeuren van de visueel-manuele literatuur.
Het gaat hierbij om:	Het gaat hierbij om:
<ul style="list-style-type: none"> • verkennen van verschillende genres van visueel-manuele literatuur; • benoemen van de kenmerken van een genre van visueel-manuele literatuur; • vergelijken van eigen interpretaties met die van anderen; • benoemen van persoonlijke voorkeur voor vormen van visueel-manuele literatuur. 	<ul style="list-style-type: none"> • vergelijken van verschillende genres van visueel-manuele literatuur; • vergelijken van de kenmerken van verschillende genres van visueel-manuele literatuur; • betekenis geven aan taalcreaties uit verschillende vormen van visueel-manuele literatuur; • reflecteren op eigen interpretaties met die van anderen; • beargumenteren van persoonlijke voorkeur voor vormen van visueel-manuele literatuur.
Te denken valt aan:	Te denken valt aan:
<ul style="list-style-type: none"> • naar verschillende soorten gebarentaalpoëzie, visual vernacular, signdance en vormen van verhalen in Nederlandse Gebarentaal kijken; • gedachten en gevoelens bespreken die verschillende gebarentaalcreaties oproepen; • je mening geven over de keuze van gebaren in bijvoorbeeld signdance; • voorkeur voor een bepaalde vorm van visueel-manuele literatuur bespreken. 	<ul style="list-style-type: none"> • in gesprek gaan over gedachten en gevoelens die verschillende gebarentaalcreaties oproepen; • boodschap die in poëzie kan zitten ontdekken; • toneelstukken in gebarentaal bespreken en hoe taal daarin gebruikt wordt; • voorkeur voor een bepaalde vorm van visueel-manuele literatuur bespreken.

5. Conceptbegrippenlijst Nederlandse Gebarentaal

Begrip	Definitie
Bimodaal tweetalig onderwijs	Onderwijs waarbij zowel het gesproken en geschreven Nederlands en Nederlandse Gebarentaal een vast onderdeel uitmaken van het curriculum (doeltaal) en waarbij beide talen gebruikt worden als voertaal en instructietaal.
Classifiers	Classifiers zijn morfologisch complexe structuren waarin handvorm, locatie, beweging en oriëntatie van de handen in de ruimte een referent zelf en de locatie en beweging van de referent representeert. Elk van deze componenten van het gebaar draagt bij aan de betekenis ervan.
Fonologie in gebarentaal	Fonologie heeft betrekking op de kleinste betekenisloze eenheden binnen een taal. Bij Nederlandse Gebarentaal gaat het hierbij om de fonologische parameters waaruit een gebaar bestaat: handvorm, plaats, oriëntatie, beweging en non-manueel deel.
Glossen	Een GLOS is de weergave van de betekenis van een gebaar in een geschreven woord. Deze wordt weergegeven in KLEINE HOOFDLETTERS. Ook grammaticale aspecten in een zin kunnen weergegeven worden door middel van GLOSSEN.
Iconische gebaren	Gebaren waarbij er een relatie is tussen de vorm van het gebaar en de betekenis ervan.
International sign	Een vorm van gebarentaal om te communiceren met doven uit andere landen.
Lokalisatie	Lokalisatie binnen de Nederlandse Gebarentaal verwijst naar het gebruik van ruimte om betekenis over te brengen. Het plaatsen van gebaren in de ruimte kan gebruikt worden om de positie van mensen, dieren of dingen ten opzichte van elkaar duidelijk te maken.
Nederlandse Gebarentaal-teksten	Elke vorm van een combinatie van Nederlandse Gebarentaal-uitingen die samen een geheel vormen, waarmee ideeën, ervaringen, gedachten, gevoelens, meningen en informatie worden weergegeven.

Non-manuele signalen	Betekenisvolle elementen die niet met de handen worden weergegeven, maar bijvoorbeeld met de mond of met gezichtsuitdrukking.
Parameters	Parameters zijn de losse onderdelen die samen een gebaar vormen: handvorm, plaats, oriëntatie, beweging en non-manueel deel.
Rolnemen	Rolnemen is het aannemen van de rol en perspectief van een karakter in een verhaal door de gebaarder. Hierbij maakt de gebaarder gebruik van (subtiele) verandering van lichaamshouding, mimiek en – waar passend – blikrichting.
Signdance	Signdance is een vaardigheid in gebarentaal die muziek visueel maakt door middel van gebaren en dans.
Visual vernacular	Visual vernacular is een vorm van visueel-manuele literatuur. Het is een vertelkunst waarin gebarentaal-teksten worden weergegeven door een combinatie te maken van (onderdelen van) iconische gebaren, mimiek, lichaamsexpressie en mime.
Visueel-manuele literatuur	Verzameling van teksten in de Nederlandse Gebarentaal in verschillende genres, bijvoorbeeld verhalen, poëzie, toneelstukken.
Visuele-manuele modaliteit	De visueel-manuele modaliteit heeft betrekking op de ogen en handen die gebruikt worden om de Nederlandse Gebarentaal waar te nemen en zelf te produceren.

Toelichtings- document concept- kerndoelen Nederlandse Gebarentaal

September 2024

een doordacht curriculum
dat doen we *samen*

Verantwoording

2024 SLO, Amersfoort

Mits de bron wordt vermeld, is het toegestaan zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren en/of verspreiden en om afgeleid materiaal te maken dat op deze uitgave is gebaseerd.

Auteurs:

Belinda van der Aa (Sprong Vooruit) & Corina Burggraaf-Maljers (Sprong Vooruit)

Met dank aan:

Annette van der Laan (SLO), Iris Verbruggen (SLO), Jantien van Dhont (SLO), Advieskring Nederlandse Gebarentaal

Informatie

SLO

Postbus 502, 3800 AM Amersfoort

Telefoon (033) 4840 840

Internet: www.slo.nl

E-mail: info@slo.nl

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	5
1.1	Uitdagingen actualisatie	5
1.1.1	Inleiding en achtergrond actualisatie van de kerndoelen	5
1.1.2	Plaats van de kerndoelen Nederlandse Gebarentaal in het onderwijs	5
1.1.3	Twee sets kerndoelen	8
1.1.4	Wanneer komen de nieuwe kerndoelen in de klas?	8
1.1.5	Implementatie	8
1.2	Specifieke uitdagingen actualisatie kerndoelen Nederlandse Gebarentaal	9
1.3	Opdracht aan SLO	11
1.3.1	Omschrijving van de opdracht	12
1.4	Aanpak van de actualisatie	14
1.4.1	Experts Nederlandse Gebarentaal	14
1.4.2	Advieskring	14
1.4.3	Monitoringteam	16
1.4.4	Externe wetenschappers/experts	17
2.	Inhoudelijke toelichting	19
2.1	De karakteristiek	19
2.1.1	Doeldomeinen	21
2.1.2	Interne samenhang van het leergebied	23
2.1.3	Externe samenhang van het leergebied	23
2.2	Het raamwerk	24
2.2.1	Keuzes in het raamwerk leergebied Nederlandse Gebarentaal	25
2.2.2	Ontwerpruimte	28
2.2.3	Verticale samenhang en differentiatie	29
2.2.4	Afstemming met andere leergebieden	30
2.3	De set kerndoelen	32
2.3.1	Uitwerking voor het leergebied Nederlandse Gebarentaal	33
2.3.2	Verbindende vaardigheden	37
2.3.3	Samenhang	39
2.3.4	Diversiteit	41
2.3.5	Inclusiviteit	42
2.3.6	Taaldenkfuncties	42
2.3.7	Loopbaanontwikkeling en -begeleiding	44
3.	Slotopmerkingen en adviezen	45
3.1	Impuls voor het leergebied	45
3.2	Fase van beproeven	46

4.	Referenties	47
5.	Bijlagen	52
5.1	Opdracht Sprong Vooruit	52
5.2	Samenstelling team	54
5.3	Samenstelling advieskring	54
5.4	Geraadpleegde experts	55

1. Inleiding

1.1 Uitdagingen actualisatie

1.1.1 Inleiding en achtergrond actualisatie van de kerndoelen

Het ministerie van OCW heeft SLO op 29 april 2022 de opdracht gegeven om samen met het onderwijsveld nieuwe kerndoelen te ontwikkelen voor de leergebieden Nederlands, rekenen en wiskunde, digitale geletterdheid en burgerschap voor het primair onderwijs, de onderbouw voortgezet onderwijs en het (voortgezet) speciaal onderwijs (hierna: po, vo en (v)so).

Bij het ontwikkelen van kerndoelen is er specifieke aandacht voor het speciaal onderwijs (so) en het voortgezet speciaal onderwijs (vso). Een expliciet onderdeel zijn de kerndoelen voor Nederlandse Gebarentaal (NGT) voor het onderwijs aan leerlingen die doof/slechthorend (DSH) zijn.

In dit toelichtingsdocument wordt de totstandkoming en inhoudelijke verantwoording van de conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal beschreven.

De conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal zijn onder regie van SLO ontwikkeld door twee experts Nederlandse Gebarentaal vanuit het expertisenetwerk Sprong Vooruit.

1.1.2 Plaats van de kerndoelen Nederlandse Gebarentaal in het onderwijs

De kerndoelen Nederlandse Gebarentaal gelden als de wettelijke opdracht in de Wet op Expertisecentra (WEC) voor het onderwijs aan DSH-leerlingen op (v)so-scholen binnen cluster 2 (wetten.overheid.nl, z.d.). De conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal zijn daarmee primair gericht op het onderwijs aan dove/slechthorende (DSH) leerlingen op cluster 2-scholen. De conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal kunnen daarnaast ook ingezet worden in het regulier onderwijs op basis van specifieke onderwijsbehoeften bij leerlingen, maar hiervoor geldt geen wettelijke verplichting.

Reden voor het actualiseren van de huidige kerndoelen Nederlandse Gebarentaal

De huidige kerndoelen so, waaronder de kerndoelen Nederlandse Gebarentaal, zijn sinds 2010 van kracht. Deze kerndoelen voor het so zijn later ontwikkeld dan de reguliere kerndoelen voor het po en de onderbouw vo (2006). Voor het vso bestaan op dit moment geen kerndoelen Nederlandse Gebarentaal (SLO, z.d.).

Eén van de geconstateerde problemen is de globale formulering van de kerndoelen. Hoewel het destijds een bewuste keuze is geweest om de kerndoelen zeer globaal te formuleren, is de uitkomst dat ze nauwelijks houvast bieden aan scholen en leraren. Bij de actualisatie van de kerndoelen voor Nederlandse Gebarentaal worden naast het uitgangspunt van concretere formuleringen ook actuele ontwikkelingen meegenomen. Sinds 1 juli 2021 is Nederlandse Gebarentaal als officiële taal erkend door de Nederlandse overheid, wat mede een aanleiding is om de huidige kerndoelen voor de Nederlandse Gebarentaal voor so te actualiseren en een set kerndoelen Nederlandse Gebarentaal voor het vso te ontwikkelen.

Daarnaast is het van belang dat de onderwijskundige, vakspecifieke en maatschappelijke ontwikkelingen die ook bij kerndoelen van andere leergebieden nopen tot actualisatie, meegenomen worden in de nieuwe kerndoelen Nederlandse Gebarentaal. Het is de bedoeling dat er een samenhangend aanbod ontstaat, waarmee we bijdragen aan het terugdringen van overlappendheid en het versterken van doorlopende leerlijnen.

Kerndoelen po, vo en (v)so als bron

De conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal omvatten doelen gericht op het aanleren van taalvaardigheid in Nederlandse Gebarentaal. Een belangrijke voorwaarde, zodat alle dove of slechthorende leerlingen een brede basis van inhouden krijgen aangeboden waar ze recht op hebben. Bij het opstellen van de conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal, voor alle DSH-leerlingen ongeacht de plek waar zij onderwijs volgen, zijn diverse rapporten geraadpleegd van o.a. Het College voor de Rechten van de mens (Hogeboom & Scholten 2022), The World Federation of the Deaf (World Federation of the Deaf, z.d.) en het Adviescollege NGT (Wesemann, 2023). De conceptkerndoelen zijn zo opgesteld dat scholen ruimte behouden voor een eigen schoolvisie, keuzes voor accenten op basis van de leerlingpopulatie of identiteit.

Bij de ontwikkeling van de conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal zijn de huidige kerndoelen voor Nederlandse Gebarentaal (OCW, 2010) als basis gebruikt, in combinatie met de conceptkerndoelen van andere leergebieden die

zijn ontwikkeld voor het po, vo en (v)so. Zo zijn de kerndoelen Nederlands en Friese Taal belangrijke brondocumenten voor het opstellen van de conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal.

De conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal zijn op vergelijkbare manier opgebouwd als bijvoorbeeld de conceptkerndoelen Nederlands. De opbouw van de doelen van beide leergebieden zijn identiek, echter bij het bepalen van de inhouden is er een gewogen oordeel gemaakt hoe deze doelen te specificeren voor het leergebied Nederlandse Gebarentaal. Dit biedt de mogelijkheid om inzicht te krijgen in overeenkomst en verschillen om redundantie te voorkomen. De vaste structuur maakt het werken in een doorgaan lijn in een samenhangend aanbod mogelijk.

Nieuwe kerndoelen bieden meer houvast aan scholen en leraren

De nieuwe generatie kerndoelen is concreter geformuleerd en bestaat uit aanbodsdoelen (gericht op de school) en beheersings- en ervaringsdoelen (gericht op de leerling). Dit onderscheid is ook toegepast bij de kerndoelen Nederlandse Gebarentaal. De kerndoelen beschrijven de inhouden van het onderwijs in termen van kennis, vaardigheden en houdingen en bevatten een zogenoemde doelzin en een uitwerking. Hiermee wordt de opdracht aan de school duidelijker geformuleerd en wordt concreter omschreven wat iedere leerling moet kennen, kunnen en hebben ervaren om de Nederlandse Gebarentaal te verwerven. Wel is de wet- en regelgeving voor de kerndoelen Nederlandse Gebarentaal afwijkend van het regulier onderwijs (WPO, WVO), doordat deze kerndoelen opgenomen zullen worden in de WEC. Ze zullen als streefdoelen worden omschreven wat mogelijkheden biedt om doelen beredeneerd aan te passen op basis van specifieke onderwijsbehoeften.

De gehele set aan nieuwe kerndoelen, waar de conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal onderdeel van uit maken heeft twee belangrijke kenmerken:

1. Een ambitieus curriculum

Een ambitieus curriculum legt de basis voor rijk onderwijs voor alle leerlingen en vergroot gelijke kansen. Dit betekent voor dove en slechthorende leerlingen ook het verwerven van Nederlandse Gebarentaal. Dat krijgt vorm door naast aanbodsdoelen ook beheersings- en ervaringsdoelen te formuleren en de doorlopende leerlijnen te verbeteren. De lat ligt hoog, zonder verschillen tussen leerlingen uit het oog te verliezen.

2. Een betekenisvol curriculum

Betekenisvol onderwijs betekent dat het onderwijs een brede opdracht heeft. De totale set kerndoelen weerspiegelt dat het aanbod gericht is op kwalificatie,

socialisatie en persoonsvorming. Het aanleren van Nederlandse Gebarentaal voor dove en slechthorende leerlingen stelt ook hen in staat om kennis over zichzelf, de ander en de wereld te verwerven. Kennis en vaardigheden zijn zo beschreven dat de samenhang duidelijk zichtbaar is, zodat het onderwijs betekenisvol kan worden aangeboden.

1.1.3 Twee sets kerndoelen

De conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal zijn op twee niveaus – so en vso – ontwikkeld. De concreetheid van de doelen is identiek aan de kerndoelen van andere leergebieden in het po, vo en (v)so. Ze zijn voldoende concreet om te kunnen sturen op doelgericht onderwijs in het so/vso en om de kwaliteit van het onderwijs te bewaken. Tegelijkertijd zijn de kerndoelen niet te gedetailleerd. Daarmee blijft er ruimte voor keuzes van scholen voor het eigen onderwijsaanbod of de specifieke onderwijsbehoeftes van leerlingen. De meer concrete uitwerking van de nieuwe kerndoelen betekent per definitie dat het aantal kerndoelen groter en de beschrijving ervan omvangrijker zijn geworden. Onbedoeld kan dit een beeld van toenemende overladenheid oproepen. Maar door beter te omschrijven wat er wordt verwacht, ontstaat een beter beeld van de totale onderwijsopdracht. Het geeft kaders voor eigen keuzes of verbindingen tussen leergebieden.

1.1.4 Wanneer komen de nieuwe kerndoelen in de klas?

De conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal in deze publicatie gelden als conceptversie en zijn het eindproduct van de ontwikkelfase. De conceptkerndoelen worden beproefd in de zogenaamde fase van beproeven. De conceptkerndoelen zijn een weloverwogen en goed onderbouwd voorstel. Ze zijn gebaseerd op de kwaliteitscriteria uit de werkopdracht van het ministerie van OCW, maar zijn nog niet definitief. In de fase van beproeven worden verschillende scholen geconsulteerd over de conceptkerndoelen. Op basis van de feedback (en de eventuele aanpassingen in de reguliere kerndoelen) worden de conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal aangepast. Hierna levert SLO de definitieve set kerndoelen Nederlandse Gebarentaal op aan het ministerie van OCW. Vervolgens start een wetgevingstraject waar ongeveer een jaar mee gemoeid is. Daarna worden de doelen landelijk ingevoerd.

1.1.5 Implementatie

Om scholen te ondersteunen bij de implementatie zijn ook adequate leerlijnen en ondersteunende materialen nodig. Deze zijn niet wettelijk vastgelegd, maar bieden wel het passende concretiseringsniveau voor vertaling en uitwerking van het landelijk curriculum op alle niveaus van het funderend onderwijs. Voor Nederlandse Gebarentaal bestaan al relatief actuele leerlijnen, die opgeleverd zijn door expertisenetwerk Sprong Vooruit (Sprong Vooruit, z.d.). Na het

opleveren van de kerndoelen Nederlandse Gebarentaal wordt bekeken welke aanpassingen er bij deze leerlijnen nog nodig zijn.

1.2 Specifieke uitdagingen actualisatie kerndoelen Nederlandse Gebarentaal

De conceptkerndoelen voor de Nederlandse Gebarentaal geven antwoord op vooraf gestelde uitdagingen en ontwerpprincipes en voorzien in een behoefte die binnen het onderwijsveld leeft. De conceptkerndoelen dragen bij aan het verduidelijken van de onderwijsopdracht en het versterken van het onderwijsaanbod.

De onderstaande punten gelden als de belangrijkste uitdagingen, zoals deze voorafgaand aan het ontwikkelen van de kerndoelen zijn opgesteld.

Status

De status van Nederlandse Gebarentaal heeft een ontwikkeling ondergaan in de loop van de geschiedenis. Zo is deze taal een tijd lang onderdrukt geweest. Mede daardoor heeft de Nederlandse Gebarentaal geen duidelijke positie gehad, iets wat ook voortvloeide uit de toenmalige visie dat gesproken taal beter is dan gebarentaal. De gevolgen hiervan zijn op sommige plaatsen nog steeds zichtbaar (Tijsseling, 2014; Wesemann, 2023). Sinds 2021 is Nederlandse Gebarentaal een wettelijk erkende taal. Dit is niet alleen van invloed op het belang en wettelijke status van Nederlandse Gebarentaal in de maatschappij, maar ook op de positie ervan in het onderwijs (wetten.overheid.nl, z.d.). In de loop van de tijd zijn er meer en andere inzichten ontstaan over het leren van Nederlandse Gebarentaal en over de taal zelf (Baker et al, 2016; Klomp, 2021). Vanuit onderzoek is gebleken dat het leren van een gebarentaal geen negatieve invloed heeft op het leren van een gesproken taal (Hall et al., 2019; Humpries et al., 2016; Knoors & Marschark, 2014; Murray & Snoddon, 2019; Pontecorvo et al., 2022).

Artikel 24 van het VN-verdrag Handicap, dat ook door de Nederlandse overheid is ondertekend, bevat een specifieke bepaling met betrekking tot onderwijs voor leerlingen met een auditieve beperking (VN-verdrag Handicap, Artikel 24, derde lid). In de bepaling staat dat de overheid maatregelen moet nemen om het leren van gebarentaal te faciliteren en de taalkundige identiteit van de dovengemeenschap moet bevorderen, en dat onderwijs plaatsvindt in de taal en via de communicatiemethoden die voor doven en slechthorenden het meest geschikt zijn (wetten.overheid.nl, z.d.). Het eerste deel van bovenstaande bepaling is van invloed op de invulling van de herziene kerndoelen Nederlandse Gebarentaal. Het tweede deel heeft betrekking op Nederlandse Gebarentaal als instructietaal bij de andere leergebieden.

Gebruik

Het belang van het leren en gebruiken van de Nederlandse Gebarentaal voor alle DSH leerlingen wordt niet door iedereen onderschreven. Uit ervaringsverhalen van DSH-(jong)volwassenen en onderzoek blijkt echter welke belangrijke rol het leren van gebarentaal heeft op de taalontwikkeling, de talige identiteit, volledige toegang tot communicatie en informatie in het onderwijs en bevordering van deelname aan de samenleving.

De motivatie om Nederlandse Gebarentaal te leren is voor DSH-leerlingen dus niet vanzelfsprekend (Hinderks, 2019). Dit heeft ook te maken met het feit dat deze taal door de horende omgeving van de leerling vaak wordt gezien als een hulpmiddel wanneer gesproken taal niet voldoende verworven kan worden. De veronderstelling is dan dat wanneer gesproken Nederlands wel wordt gebruikt, Nederlandse Gebarentaal niet nodig zou zijn (Chen Pichler, 2022). Dat Nederlandse Gebarentaal in de samenleving niet zo zichtbaar is, draagt ook bij aan dit beeld. Dit gaat voorbij aan het feit dat Nederlandse Gebarentaal voor DSH-leerlingen een toegankelijke taal is, waarin ze alle informatie die ze nodig hebben op verschillende niveaus kunnen meekrijgen (Knoors, 2015). Betekenisvol onderwijs in de Nederlandse Gebarentaal geeft leerlingen de gelegenheid om deze taal in te zetten in verschillende contexten en in samenhang met andere leergebieden. Daardoor kunnen ze het leren van Nederlandse Gebarentaal als een verrijking ervaren.

Doorlopende leerlijn

De huidige kerndoelen voor Nederlandse Gebarentaal (2010) zijn alleen ontwikkeld voor de so-leeftijd. Om een doorlopende leerlijn Nederlandse Gebarentaal te realiseren in het onderwijs, zijn nu ook conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal ontwikkeld voor het vso. Er ligt een uitdaging in het feit dat de talige achtergronden van DSH-leerlingen enorm van elkaar verschillen. Dit heeft tot gevolg dat er verschillende beginsituaties, manieren en aanpakken nodig zijn om Nederlandse Gebarentaal te leren.

Eerste en tweede taalleerders

Veel leerlingen krijgen thuis (nog) geen of weinig Nederlandse Gebarentaal aangeboden als zij op school komen (tweede taalleerders) (Chen Pichler, 2020; Hall et al., 2019). Er zijn echter ook leerlingen waarvoor Nederlandse Gebarentaal de eerste taal is (eerste taalleerders). Het betreft hier vaak DSH kinderen van DSH ouders die thuis Nederlandse Gebarentaal als voertaal gebruiken. Hierdoor zien we veel verschillen in niveaus als ze op school komen, maar ook in vaardigheid en tempo in het leren van Nederlandse Gebarentaal zijn veel verschillen. Hoge verwachtingen met betrekking tot de te behalen

Nederlandse Gebarentaaldoelen zijn belangrijk om aan de taalbehoeftes van alle leerlingen te kunnen voldoen (Tijsseling, 2015).

Drie functies

Binnen het onderwijs aan DSH-leerlingen heeft Nederlandse Gebarentaal drie verschillende functies: voertaal, instructietaal en doeltaal. Nederlandse Gebarentaal kan als voertaal gebruikt worden in contact met andere leerlingen en/of personeel binnen de school. Daarnaast kan de taal als instructietaal gebruikt worden door de professional/leerkracht bij alle vakken in het onderwijs. Voorwaarde is dan natuurlijk dat de professional/leerkracht gebarentaalvaardig genoeg is om dat te doen. Ook is de Nederlandse Gebarentaal doeltaal voor DSH-leerlingen en komt daarmee als vak in het curriculum. Binnen de kerndoelen komen aspecten aan de orde van het leren van Nederlandse Gebarentaal zelf (doeltaal) en het stimuleren van het gebruik van ervan bij andere vakken (voertaal). Het gebruik van Nederlandse Gebarentaal als instructietaal bij andere leergebieden valt buiten de scope van de kerndoelen Nederlandse Gebarentaal.

1.3 Opdracht aan SLO

De uitgangspunten voor de actualisatie van kerndoelen, de gewenste opbrengsten, de kwaliteitscriteria voor die opbrengsten en het proces waarin deze tot stand komen, staan beschreven in de werkopdracht van het ministerie van OCW aan SLO. De Curriculumcommissie heeft de minister geadviseerd over deze werkopdracht.

SLO heeft de uitgangspunten, gewenste opbrengsten en kwaliteitscriteria uitgewerkt in instructie- en toelichtingsdocumenten. De kwaliteitscriteria in de werkopdracht gelden onverkort ook voor deze opdracht, met uitzondering van de criteria ten aanzien van de ontwerpruimte en het proces en governance. Deze twee criteria zijn niet van toepassing vanwege de onderscheidende werkwijze bij de ontwikkeling van de kerndoelen Nederlandse Gebarentaal. Deze documenten zijn bedoeld om de experts van Sprong Vooruit handvatten te bieden bij het ontwikkelen van de tussenproducten, op een zodanige wijze dat invulling wordt gegeven aan aspecten uit de werkopdracht.

Gedelegeerd opdrachtnemerschap

Omdat SLO niet beschikt over de juiste expertise voor het ontwikkelen van de kerndoelen Nederlandse Gebarentaal is gezocht naar een organisatie die dit voor SLO kan uitvoeren. Dit heeft geleid tot een separate opdracht aan Sprong Vooruit.

Sprong Vooruit is het landelijke expertisenetwerk voor het onderwijs aan en de begeleiding van dove en slechthorende leerlingen en houdt zich onder andere bezig met het ontwikkelen van (landelijke) leerplannen, handleidingen en onderwijsondersteunende materialen op het gebied van taal, lezen, rekenen en Culturele vorming en Identiteit voor Doven en Slechthorenden (CIDS), maar ook op het gebied van toegankelijkheid van leermaterialen en toetsen. (<https://www.sprongvooruit.nl>).

Onder regie van SLO ontwikkelt Sprong Vooruit de kerndoelen Nederlandse Gebarentaal. De opdracht van Sprong Vooruit wordt begeleid door twee curriculumexperts van SLO die zijn gespecialiseerd in het so/vso en een curriculumexpert van SLO die is gespecialiseerd in Nederlands.

De gedelegeerde opdracht aan Sprong Vooruit is als bijlage toegevoegd aan dit toelichtingsdocument (bijlage 5.1).

Sturen op kwaliteit

Om zicht te houden op de mate waarin Sprong Vooruit de kaders en criteria uit de werkopdracht ook realiseert ten aanzien van de kerndoelen Nederlandse Gebarentaal monitort SLO de tussenproducten. De monitoring wordt gedaan door analisten en inhoudelijke experts. Deze vorm van kwaliteitszorg heeft geresulteerd in feedback op de inhoudelijke (tussen)producten en deze zijn waar nodig mondeling door het monitoring team en expertpoule toegelicht. Op deze wijze is SLO in staat om, indien nodig, het ontwikkelproces tijdig bij te sturen. De feedback en observaties vanuit monitoring zijn steeds onderwerp van gesprek geweest op maandelijkse bijeenkomsten van curriculumexperts en Sprong Vooruit.

1.3.1 Omschrijving van de opdracht

Kerndoelen worden ontwikkeld op basis van de werkopdracht van OCW met vastgestelde uitgangspunten, opbrengsten en kwaliteitscriteria. Dit moet leiden toe een curriculum dat samenhangend is qua inhoud, structuur, en uitwerking. In lijn met de actualisatie van de leergebieden in het po, onderbouw vo en (v)so zijn ook de kerndoelen voor de Nederlandse Gebarentaal geactualiseerd. Deze gehele set aan kerndoelen, waaronder de kerndoelen Nederlandse Gebarentaal moet bijdragen aan een breed, inclusief en gevarieerd curriculum.

Bij ontwikkeling van de kerndoelen Nederlandse Gebarentaal zijn de volgende uitgangspunten geformuleerd:

- Het geheel aan kerndoelen bestaat per sector (so/vso) uit leergebieden met ieder een afzonderlijke set kerndoelen. Er wordt gewerkt vanuit

eenzelfde definitie van het begrip 'kerndoel', namelijk: een doelstelling die beschrijft waar leerlingen mee in aanraking moeten komen (aanbod), welke inspanningen er van hen worden verwacht met het oog op ervaringen en wat ze uiteindelijk moeten beheersen.

- De conceptkerndoelen worden uitgewerkt in lijn met de rationale waarin de drie doeldomeinen kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming een plek hebben. De rationale geeft een kader voor en richting aan de ontwikkeling van de conceptkerndoelen. Hiermee draagt de rationale bij aan een breed, inclusief en gevarieerd curriculum.
- Er wordt gewerkt vanuit een gemeenschappelijke architectuur om te komen tot een consistente uitwerking van conceptkerndoelen voor de verschillende leergebieden en sectoren. De architectuur heeft betrekking op de ordening en presentatie van inhoud in curricula.
- De kerndoelen worden bijgesteld op basis van in elk geval:
 - de conceptkerndoelen Nederlands voor het po, de onderbouw vo en het (v)so (Prenger et al., 2023);
 - de conceptkerndoelen Friese taal en cultuur (Terpstra et al., 2024);
 - de huidige kerndoelen Nederlandse Gebarentaal (OCW, 2010).
- De conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal vallen onder de wet op expertisecentra (WEC) en worden onder deze wetgeving opgenomen in een Algemene Maatregel van Bestuur (AMvB). De conceptkerndoelen worden gelijktijdig uitgewerkt voor het so en vso voor alle DSH-leerlingen die vallen onder de WEC, om een doorlopende leerlijn tot stand te brengen. De doelen zijn bedoeld voor DSH-leerlingen in (v)so-scholen binnen cluster 2 scholen, met uitzondering voor leerlingen die zeer moeilijk leren en degenen met een (ernstig) meervoudige beperking. De doelen kunnen daarnaast ook ingezet worden in het regulier onderwijs op basis van specifieke onderwijsbehoeften bij leerlingen maar hiervoor geldt geen wettelijke verplichting.
- De conceptkerndoelen doen recht aan de vrijheid van inrichting en de pedagogisch-didactische vrijheid van de school, conform artikel 23, lid 2 van de Grondwet.

1.4 Aanpak van de actualisatie

Deze paragraaf beschrijft hoe SLO de actualisatie heeft uitgevoerd en hoe daarin kwaliteitszorg is geïntegreerd. Hierbij komen de samenstelling van het team, de advieskring, het monitorteam, de expertpoule en de betrokkenheid van leerlingen aan bod.

1.4.1 Experts Nederlandse Gebarentaal

Zoals in eerdere paragrafen omschreven, zijn de conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal ontwikkeld door Sprong vooruit. Deze organisatie werkt onder regie van SLO. Sprong Vooruit heeft een gespecialiseerd team ingericht dat bestaat uit experts op het gebied van onderwijs aan dove en slechthorende leerlingen. Sprong Vooruit heeft expertise op het ontwikkelen van curricula voor deze doelgroep. De conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal zijn ontwikkeld door twee experts. De ene expert gebruikt zelf Nederlandse Gebarentaal als eerste taal en is als docent Nederlandse Gebarentaal werkzaam op een cluster 2-school. De andere expert werkt als taalkundige in het cluster 2-onderwijs en beheerst als horende de Nederlandse Gebarentaal goed. Omwille van de werkbaarheid is gekozen voor deze compacte samenstelling. De leden van het team vertegenwoordigen de specifieke doelgroep en zijn aangesloten bij twee grote organisaties op het gebied van het cluster 2-onderwijs (Koninklijke Auris Groep en Koninklijke Kentalis). In bijlage 5.2 staan de teamleden vermeld.

1.4.2 Advieskring

Het team wordt bijgestaan door een advieskring. Daarin zitten experts en vertegenwoordigers van organisaties die (gespecialiseerd) onderwijs bieden aan dove en slechthorende leerlingen, vertegenwoordigers vanuit de dovengemeenschap die zelf ook Nederlandse Gebarentaal-gebruiker zijn, Nederlandse Gebarentaal-docenten en een wetenschapper op verschillende gebieden rondom opvoeding en geschiedenis van dove en slechthorende leerlingen en Nederlandse Gebarentaal (zie bijlage 5.3).

Het uitgangspunt is dat bestaande netwerken worden ingezet voor de actualisatie. Taak van de advieskring is het geven van feedback en het reflecteren op (tussen)producten. De advieskring heeft op twee momenten meegekeken en zijn expertise ingebracht.

De advieskring heeft meegelezen en feedback gegeven op de karakteristiek en de conceptkerndoelen. De aandachtspunten die besproken zijn:

Status van Nederlandse Gebarentaal

De status van de Nederlandse Gebarentaal is in de afgelopen jaren veranderd. De Nederlandse Gebarentaal is sinds juli 2021 wettelijk erkend als derde taal

van Nederland (wetten.overheid, z.d.). Dat is een positieve verandering. Gezien het belang van deze erkenning, is dit kort beschreven aan het begin van de karakteristiek.

Afbakening van de doelgroep en hoge verwachtingen

De doelgroep voor het leergebied Nederlandse Gebarentaal is heel divers wat betreft hoorstatus, taalachtergrond, leervermogen en/of onderwijssetting. De conceptkerndoelen van het leergebied Nederlandse Gebarentaal moeten voor een breed scala aan leerlingen bruikbaar zijn. Daarnaast is het belangrijk om hoge verwachtingen te hebben met betrekking tot de te behalen kerndoelen. DSH-leerlingen hebben in principe geen taal-leerprobleem, maar ze ondervinden wel moeilijkheden in de toegankelijkheid van gesproken taal. De experts van Sprong Vooruit hebben als uitgangspunt genomen dat alle DSH-leerlingen naar de kerndoelen Nederlandse Gebarentaal toe moeten werken, van leerlingen die van jongs af aan opgroeiden met Nederlandse Gebarentaal als eerste taal tot leerlingen voor wie Nederlandse Gebarentaal een tweede (of zelfs derde of vierde etc.) taal is.

Functies van conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal

Binnen de kerndoelen komen aspecten aan de orde van het leren van Nederlandse Gebarentaal zelf (doeltaal) en het stimuleren van het gebruik van Nederlandse Gebarentaal bij andere vakken (voertaal). Het gebruik van Nederlandse Gebarentaal als instructietaal bij andere leergebieden valt buiten de scope van de kerndoelen Nederlandse Gebarentaal.

Europees referentiekader moderne vreemde talen

Een equivalent van het Referentiekader Taal met fundamentele niveaus en streefniveaus bestaat niet voor Nederlandse Gebarentaal. Er is wel kennis over mijlpalen van de gebarentaalontwikkeling bij DSH kinderen die gebarentaal als eerste taal leren (Lillo-Martin & Henner, 2021). Deze kennis geeft mede vorm aan de kerndoelen NGT. Het Europees referentiekader voor (moderne) vreemde talen heeft wel een versie voor gebarentalen. Dit kader is vooral relevant als het gaat om het onderwijs aan leerlingen voor wie Nederlandse Gebarentaal niet hun eerste taal is. De doelen zoals genoemd in het Europees referentiekader voor gebarentalen zijn vooral gericht op tweede taalleerders en met name voor volwassenen. De experts van Sprong Vooruit hebben deze referentieniveaus als bron gebruikt bij het opstellen van de conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal, met name voor die leerlingen voor wie Nederlandse Gebarentaal niet hun eerste taal is (Nederlandse Taalunie, 2022; Oyserman et al., 2013). Overigens is er in een aantal gevallen wel overlap te ontdekken. In ERK gebarentalen zien we bijvoorbeeld in Tabel 11: Creatieve productie vastgestelde tekst, doel B2: "kan helder en gedetailleerd gebaren over een breed scala aan

onderwerpen die betrekking hebben op zijn of haar interessegebied. Kan een recensie gebaren over een film, boek of toneelstuk". Dit heeft een overlap met Kerndoel 3: Doelgericht gebaren met als doelzin "De leerling drukt zich doelgericht uit in de Nederlandse Gebarentaal". In de uitwerking van het kerndoel en voorbeelden eronder worden dezelfde aandachtspunten genoemd.

Volwaardige en volledige toegang tot informatie/instructie

Voor DSH-leerlingen is het essentieel dat zij volwaardige en volledige toegang krijgen tot informatie en instructie via de Nederlandse Gebarentaal. De karakteristiek benoemt dat Nederlandse Gebarentaal een taal is die daaraan voldoet, vanwege de visuele modaliteit zonder een beroep te doen op het gehoor. Nederlandse Gebarentaal is een 3-dimensionele taal waarbij ruimtegebruik een belangrijke rol speelt (Baker et al. 2016; Klomp, 2022; Schermer & Koolhof, 2009). Het leren van de Nederlandse Gebarentaal via enkel digitale leermiddelen is daarmee niet mogelijk.

Nederlandse Gebarentaal en schrijven

Nederlandse Gebarentaal is in principe niet schriftelijk vast te leggen. Signwriting is een technische mogelijkheid, maar wordt niet gezien als doel voor de leerlingen om te leren binnen onderwijs. Het vastleggen van Nederlandse Gebarentaal (teksten) kan wel via visuele multimedia. De experts van Sprong Vooruit hebben schrijven dan ook niet als doel of als uitwerking/toelichting opgenomen.

De karakteristiek en de kerndoelen Nederlands waren niet volledig naast de Nederlandse Gebarentaal te leggen. Vanuit de advieskring kwam het idee om de karakteristiek en doelen voor Friese taal en cultuur erbij te pakken. Dit gaf veel herkenning en delen hieruit zijn gebruikt in de karakteristiek voor het leergebied Nederlandse Gebarentaal.

De experts van Sprong Vooruit hebben met deze adviezen hun voordeel gedaan bij de ontwikkeling van de doelformuleringen.

1.4.3 Monitoringteam

Een belangrijk instrument van kwaliteitszorg is monitoring. Tussenproducten worden gemonitord op basis van de kwaliteitscriteria uit de werkopdracht. Ook is er aandacht voor de consistentie tussen de conceptproducten van het leergebied Nederlandse Gebarentaal en de andere leergebieden.

De analisten van SLO monitoren het proces en de inhoud van de producten. Op die wijze is gericht aan- en bijgestuurd op de inhoud, formulering en opbouw.

Bij het uitvoeren van deze analyses is gekeken of de vakoverstijgende elementen goed gewaarborgd zijn bij de op te leveren conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal. Hierin werkt het monitorteam nauw samen met een expertpoule. De expertpoule, die bestaat uit SLO-collega's, beschikt over kennis waar de experts Nederlandse Gebarentaal mogelijk niet over beschikken. Om te kunnen borgen dat de conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal ook aansluiten bij de overige leergebieden, hebben het monitoringteam en de expertpoule nauwlettend gekeken naar vakoverstijgende thema's, zoals loopbaanoriëntatie, diversiteit en inclusiviteit.

Met de opbrengst van de monitoring konden de experts vanuit Sprong Vooruit gericht worden aan- en bijgestuurd op basis van de vastgestelde mijlpalen, kwaliteitscriteria en werkwijzen. Deze input werd door monitoring beschikbaar gesteld aan het team in de vorm van een monitorrapportage. Sprong Vooruit heeft gebruik gemaakt van deze rapportage bij het doorontwikkelen van de karakteristiek, het raamwerk en de conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal. Met name de input rondom de abstractie van sommige teksten en formuleringen van de conceptkerndoelen hielp de experts van Sprong Vooruit om concreter te zijn.

Het programmateam kijkt als verantwoordelijk opdrachtgever mee op de semi-finale versies en geeft, op basis van de uitkomsten van monitoring en vanuit een overkoepeld perspectief, eveneens feedback.

De experts van Sprong Vooruit hebben alle feedback vanuit de verschillende teams meegenomen en zorgvuldig afgewogen.

1.4.4 Externe wetenschappers/experts

Naast het formele proces zoals hierboven beschreven in paragraaf 1.4.1 tot en met 1.4.3, stond het de experts Nederlandse Gebarentaal vrij om naast bronnen en literatuur ook externe experts te raadplegen, om hun expertise te benutten bij het ontwikkelen van het raamwerk en de conceptkerndoelen.

De experts van Sprong Vooruit hebben op verschillende manieren en momenten gebruik gemaakt van deze mogelijkheid. De advieskring heeft een grote rol gespeeld op dit terrein. Zo zijn er aparte gesprekken geweest met één van de leden van de advieskring, Corrie Tijsseling, die zeer nauw betrokken is geweest bij het hele proces rondom de wettelijke erkenning van de Nederlandse Gebarentaal als officiële taal in Nederland. Daarnaast is er gebruik gemaakt van haar onderzoek over de geschiedenis van het dovenonderwijs in Nederland (Rietveld-van Wingerden & Tijsseling, 2015; Tijsseling, 2014, 2015).

Ook is er contact geweest met (gebaren)taalwetenschappers en onderzoeksassistenten verbonden aan de Universiteit van Amsterdam en het Nederlands Gebarencentrum. Deze gesprekken waren vooral gericht op het gebruik van de juiste termen voor teksten in Nederlandse Gebarentaal en manueel-visuele literatuur. Op verschillende momenten hebben de experts Nederlandse Gebarentaal de expertisegroep Sprong Vooruit op de hoogte gehouden van de vorderingen van het opstellen van de kerndoelen Nederlandse Gebarentaal. Feedback vanuit Sprong Vooruit is weer meegenomen in de verdere ontwikkeling van de kerndoelen.

2. Inhoudelijke toelichting

In dit hoofdstuk wordt een toelichting gegeven op de inhoudelijke keuzes die ten grondslag liggen aan de set conceptkerndoelen. De toelichting is opgezet op basis van de drie onderdelen waaruit de set bestaat: de karakteristiek, het raamwerk en de conceptkerndoelen. Per onderdeel wordt eerst uitleg gegeven over de functie en kenmerken ervan. Daarna volgt de toelichting op de keuzes die de experts vanuit Sprong Vooruit hebben gemaakt, de belangrijkste discussies daarbij en de manier waarop is omgegaan met in- en externe feedback en welke bronnen daarbij betrokken zijn. In de toelichting worden eveneens de kwaliteitscriteria uit de werkopdracht van OCW betrokken.

2.1 De karakteristiek

De karakteristiek beschrijft wat het leergebied kenmerkt en wat de positie van het leergebied is in het so en vso. De karakteristiek beschrijft ook hoe het leergebied zich tot verwante leergebieden verhoudt. De karakteristiek maakt daarmee deel uit van de geactualiseerde kerndoelen.

De karakteristiek bestaat uit drie paragrafen:

1. **Kenmerken van het leergebied**

Deze paragraaf bevat de kern van het leergebied en beschrijft hoe het leergebied bijdraagt aan de realisatie van de drie doeldomeinen van het onderwijs: kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming.

2. **Samenhang binnen het leergebied**

Deze paragraaf maakt de verticale en horizontale samenhang binnen het leergebied expliciet. Hierbij gaat het om de opbouw van het leergebied van het po naar de onderbouw vo en een beschrijving van samenhangende onderdelen binnen het leergebied.

3. **Samenhang tussen leergebieden**

Deze paragraaf maakt duidelijk hoe het leergebied zich inhoudelijk verhoudt tot verwante en andere leergebieden, bijvoorbeeld met digitale geletterdheid en burgerschap.

Het leergebied Nederlandse Gebarentaal is in de loop van de jaren veranderd, mede ingegeven door de wettelijke erkenning van deze taal in 2021. In de nieuwe karakteristiek is de meest recente visie op het leergebied beschreven. Hiervoor zijn verschillende bronnen geraadpleegd en geanalyseerd, waaronder rapporten van Het College voor de Rechten van de mens (Hogeboom & Scholten

2022), The World Federation of the Deaf (World Federation of the Deaf, z.d.) en het Adviescollege NGT (Wesemann 2023).

Bij het opstellen van de karakteristiek is daarnaast gebruik gemaakt van:

- de conceptkerndoelen Nederlands voor het po, de onderbouw vo en het (v)so (Prenger et al., 2023);
- de conceptkerndoelen Friese taal en cultuur (Terpstra et al., 2024);
- de huidige kerndoelen Nederlandse Gebarentaal (OCW, 2010).

Daarnaast zijn er ook algemene punten gehanteerd bij het opstellen van de karakteristiek. Deze staan hieronder genoemd.

- De wettelijke erkenning van de Nederlandse Gebarentaal wordt expliciet genoemd in de karakteristiek om het belang van de Nederlandse Gebarentaal en de status ervan te benoemen (wetten.overheid, z.d.; Hogeboom & Scholten 2022; Wesemann, 2023). In combinatie met de bepaling dat onderwijs plaatsvindt in de taal en via communicatiemethoden die voor leerlingen met auditieve beperking het meest geschikt zijn (VN-verdrag Handicap, Artikel 24, derde lid), benadrukt dit dat het leergebied Nederlandse Gebarentaal een volwaardige taal is. Dit leergebied vertoont weliswaar overlap met het leergebied Nederlands maar mag niet gezien worden als 'hulpmiddel' tot het behalen van de kerndoelen Nederlands.
- De visueel-manuele modaliteit van de Nederlandse Gebarentaal wordt ook in de karakteristiek uitgelegd om verwarring over de vorm van gebarentaal te voorkomen en de verschillen met het Nederlands (en andere gesproken talen) duidelijk aan te geven (Baker et al. 2016; Schermer & Koolhof, 2009).
- Eén van de kenmerken van het leergebied is om de rol van Nederlandse Gebarentaal binnen de talige identiteit expliciet te onderzoeken. Dat taal en identiteit onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn, komt terug in de karakteristiek. Identiteit is dynamisch en beweegt mee met de verschillende situaties en periodes waarin de leerling zich bevindt. Bij het onderzoek van de eigen talige identiteit speelt ook het perspectief op de Nederlandse Gebarentaal van de directe omgeving en samenleving als geheel een grote rol (Hinderks, 2019).
- In de karakteristiek is gekozen voor termen die losstaan van de hoorstatus van DSH-leerlingen. De termen staan ook los van het feit of

ze eerste of tweede taalleerders zijn, en van de onderwijssetting waarin ze het onderwijs genieten. Er is zowel in het (v)so alsook in het regulier onderwijs ruimte om de Nederlandse Gebarentaal aan te bieden en de kerndoelen te behalen. Wanneer horende klasgenoten van DSH-leerlingen in het regulier onderwijs ook de Nederlandse Gebarentaal leren, komt dat tegemoet aan een inclusievere omgeving voor de DSH-leerlingen (Krausneker, 2022; De Meulder & Murray, 2021; Murray et al., 2020; Ormel et al., 2023).

- De doelgroep voor het leergebied Nederlandse Gebarentaal is heel divers wat betreft hoorstatus, taalachtergrond, leervermogen en/of onderwijssetting. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om het verschil tussen eerste en tweede taalleerders van de Nederlandse Gebarentaal maar ook om DSH nieuwkomers die in het land van herkomst wel of geen onderwijs hebben genoten. In de karakteristiek wordt aandacht besteed aan het beschrijven van deze verschillen in achtergronden, beginsituaties en Nederlands-gebarentaal niveau van leerlingen.
- De plek van de tolk Gebarentaal binnen onderwijs aan DSH-leerlingen wordt niet in de karakteristiek genoemd omdat dit buiten de scope van de kerndoelen valt. Nederlandse Gebarentaal-vaardigheid van een leerling is echter wel een belangrijke basis om een tolk te kunnen inzetten. Het leergebied Nederlandse Gebarentaal biedt hiertoe wel kaders (Ormel et al., 2023) door aandacht te besteden aan kennis over en de inzet van tolken Nederlandse Gebarentaal als onderdeel van het ontwikkelen van de talige identiteit.

2.1.1 Doeldomeinen

In de karakteristiek is beschreven hoe het leergebied Nederlandse Gebarentaal bijdraagt aan de doeldomeinen kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming, zoals beschreven in de rationale van het funderend onderwijs (ministerie van OCW, 2021).

Kwalificatie

De Nederlandse Gebarentaal is volledig toegankelijk voor alle DSH-leerlingen en een goede beheersing van Nederlandse Gebarentaal draagt bij aan het verwerven van meer kennis en begrip over de wereld om hen heen. Voor de groep DSH-leerlingen die geen toegang hebben tot gesproken taal is Nederlandse Gebarentaal essentieel om informatie te verkrijgen en om zich te uiten. Maar ook voor andere DSH-leerlingen die wel een bepaalde mate van toegang hebben tot het gesproken Nederlands draagt vaardigheid in de Nederlandse Gebarentaal bij aan het verwerven van kennis en begrip van de

wereld. Daarmee is vaardigheid in Nederlandse Gebarentaal een voorwaarde om zichzelf te ontwikkelen en mee te doen binnen het onderwijs en latere arbeid (Murray et al., 2020).

Een vroeg en kwalitatief hoogwaardig taalaanbod van Nederlandse Gebarentaal is van belang om taaldeprivatie te voorkomen. De kans op taaldeprivatie voor DSH-leerlingen is groot als gevolg van de verminderde toegang tot gesproken taal en weinig tot geen aanbod in de Nederlandse Gebarentaal. De gevolgen hiervan voor de ontwikkeling op vele gebieden, waaronder het schoolse leren, zijn evident (Hall et al., 2019; Humphries et al., 2016). Het leren en gebruiken van de Nederlandse Gebarentaal draagt bij aan kansengelijkheid voor DSH-leerlingen.

Vanuit een metalinguïstisch perspectief biedt het leren van verschillende talen, en dus ook Nederlandse Gebarentaal, de leerling mogelijkheden om talen te vergelijken en zijn of haar talenkennis uit te breiden.

Socialisatie

De Nederlandse Gebarentaal biedt mogelijkheden om contact te hebben met andere gebarentaligen in maatschappelijke en sociale situaties. De leerlingen kunnen met behulp van de Nederlandse Gebarentaal informatie geven en krijgen en hun gevoelens uiten (Hinterman, 2015). Ze kunnen daardoor als actieve kritische burgers deelnemen aan de maatschappij.

Door het inzetten van een tolk Nederlandse Gebarentaal komt er ook ruimte om te participeren op plekken waar de Nederlandse Gebarentaal niet als primaire voertaal wordt gebruikt. Voor het inzetten van een tolk Nederlandse Gebarentaal is eigen vaardigheid in Nederlandse Gebarentaal van de leerling essentieel (Murray et al., 2020).

In het leergebied is er ook aandacht voor dovencultuur. Verbonden aan de Nederlandse Gebarentaal zijn er verschillende creatieve taaluitingen die gekoppeld kunnen worden aan cultuuruitingen, zoals visueel-manuele literatuur (Sutton-Spence, 2005). Ook de geschiedenis van de Nederlandse Gebarentaal en talige omgangsvormen worden gezien als een cultuuruiting, die in dit leergebied aandacht krijgt.

Persoonsvorming

Nederlandse Gebarentaal en identiteit zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Daarom is er in dit leergebied aandacht voor het onderzoeken van de talige identiteit van de leerlingen. Hoe de directe omgeving en samenleving als geheel tegen Nederlandse Gebarentaal aankijken speelt hierin ook een grote rol.

Identiteit is dynamisch en beweegt mee met de verschillende situaties en periodes waarin de leerling zich bevindt. Hierdoor doet de leerling ervaringen, inzichten en vaardigheden op waarmee hij of zij autonoom keuzes kan maken rondom inzet en gebruik van de Nederlandse Gebarentaal en talige identiteit. De leerlingen krijgen de mogelijkheid om rolmodellen en bondgenoten te leren kennen en te ervaren dat er anderen zijn met dezelfde ervaringen (De Meulder & Murray, 2021; Hinderks, 2019). Ze leren om in de Nederlandse Gebarentaal hun eigen gevoelens, ervaringen, meningen en feiten te uiten, te interpreteren, te evalueren, vast te leggen en/ of te nuanceren.

2.1.2 Interne samenhang van het leergebied

De karakteristiek Nederlandse Gebarentaal gaat uit van één overkoepelend domein (rijke gebarentaalomgeving) en drie inhoudelijke domeinen, te weten: Communicatie, Taal en Visueel-manuele literatuur.

In de karakteristiek wordt beschreven hoe deze vier domeinen met elkaar samenhangen. Vanuit een rijke taalomgeving, waarin aanbod en gebruik van Nederlandse Gebarentaal een expliciete rol hebben, krijgen de leerlingen een basis om Nederlandse Gebarentaal-vaardigheden te leren en uit te breiden. De leerlingen groeien in kennis over en vaardigheden in de Nederlandse Gebarentaal en kunnen hun gevoelens, meningen en inzichten uitdrukken in de Nederlandse Gebarentaal. Ze krijgen meer kennis van de wereld om hen heen. Daarmee ontwikkelt zich ook hun kennis over de manier waarop ze taal (creatief) kunnen gebruiken en verbeteren. Ze ontwikkelen vaardigheden in de Nederlandse Gebarentaal en ontdekken dat taal invloed heeft op hun identiteit, en dat taal en cultuur met elkaar verbonden zijn. Ze leren reflecteren op het gebruik van Nederlandse Gebarentaal van zichzelf en de ander.

In de karakteristiek wordt ook de samenhang beschreven als een doorlopende leerlijn tussen het so en het vso. Het leren en gebruiken van de Nederlandse Gebarentaal begint bij jonge leerlingen dicht bij hun eigen leefwereld. In de loop van de jaren wordt hun wereld groter en daarmee wordt ook de Nederlandse Gebarentaal uitgebreid. De nadruk in het so ligt op het verwerven van de eigen vaardigheid in het begrijpen en produceren van Nederlandse Gebarentaal. Dit zet zich voort in het vso, waar het belangrijk blijft de Nederlandse Gebarentaal aan te bieden in een rijke context, waardoor de kennis over en uitingen in Nederlandse Gebarentaal uitbreiding, verfijning en verdieping krijgt.

2.1.3 Externe samenhang van het leergebied

Taal, in dit geval de Nederlandse Gebarentaal, is zowel doel als middel en speelt in alle leergebieden een rol bij het verwerven van kennis en vaardigheden.

Samenhang tussen Nederlandse Gebarentaal en andere leergebieden is er vanuit beide kanten. Zo is de Nederlandse Gebarentaal van belang als instructietaal bij het leren in andere leergebieden. Denk hierbij aan het aanleren van leergebiedspecifieke school- en vaktaal binnen de desbetreffende leergebieden. Bij alle leergebieden kan men gebruik maken van Nederlandse Gebarentaal om kennis te verwerven, samen in gesprek te zijn en te debatteren. En omgekeerd zorgen kennis, vaardigheden en inzichten in andere leergebieden, door verbreding van de toepassingen van de taal, voor een ontwikkeling in het leergebied Nederlandse Gebarentaal. Met de ontwikkeling en uitbreiding van de gebarentaalvaardigheden wordt ook de kennis van de wereld vergroot en daarmee ook de mogelijkheden en participatie van de leerlingen in de (gebarentalige) maatschappij.

Het vaardig leren worden in Nederlandse Gebarentaal van de leerling zelf, wat binnen de scope van de conceptkerndoelen valt, hangt sterk samen met de mogelijkheid om Nederlandse Gebarentaal als middel te kunnen gebruiken voor het verwerven van kennis en vaardigheden die gekoppeld zijn aan andere leergebieden. Dat geldt zeker ook voor leerlingen waarvoor Nederlandse Gebarentaal de eerste taal is en/of gebruik maken van een tolk Gebarentaal binnen het regulier onderwijs.

De leergebieden Nederlandse Gebarentaal, Nederlands en andere moderne vreemde talen besteden aandacht aan taaldiversiteit en dragen zo bij aan de ontwikkeling van identiteit en metalinguïstisch bewustzijn. Leerlingen ontdekken dat taalkennis en vaardigheden opgedaan binnen de Nederlandse Gebarentaal bruikbaar zijn voor het leren van andere talen. Hieraan gerelateerd is het fenomeen 'translanguaging', zoals dat beschreven is in het toelichtingsdocument van het leergebied Nederlands (pag. 20): "Met translanguaging wordt bedoeld dat leerlingen al hun talenkennis kunnen benutten bij het leren van nieuwe talen".

2.2 Het raamwerk

Het raamwerk is een schetsmatige indeling van de inhoud (kennis, vaardigheden en houdingen) van het leergebied in domeinen voor het so en vso. Doel van het raamwerk is om de set kerndoelen te structureren en om consistentie in die structuur te realiseren, zowel binnen het leergebied zelf als tussen verwante leergebieden. Het raamwerk bestaat uit twee samenhangende sets kerndoelen: een voor het so en een voor het vso.

Uitgangspunt is dat de domeinen en de doelzinnen voor het so en vso zoveel mogelijk gelijk zijn. Het leren van Nederlandse Gebarentaal kent immers een concentrische opbouw, waar in de opeenvolgende leerjaren de kerndoelen

terugkomen en de bestaande kennis en vaardigheden verder worden uitgediept en uitgebreid. In de uitwerking naar kerndoelen is, waar nodig, onderscheid gemaakt in de beschrijvingen bij 'Het gaat hierbij om' en 'Te denken valt aan' met een verschillende uitwerking voor het so en vso (zie paragraaf 2.3).

Domein	Kerndoel so	Kerndoel vso
Overkoepelend	1. Rijke gebarentaalomgeving	1. Rijke gebarentaalomgeving
A Communicatie	2. Begrijpend kijken naar informatie in NGT 3. Correct en begrijpelijk uitdrukken in NGT 4. Creatief gebruik van NGT 5. Onderzoeken en verwerken van bronnen in NGT 6. Reflecteren op Nederlandse gebarentaalontwikkeling en taalactiviteiten 7. Doelgericht gesprekken voeren in NGT 8. Gesprekken in NGT voeren om te leren	2. Begrijpend kijken naar informatie in NGT 3. Correct en begrijpelijk uitdrukken in NGT 4. Creatief gebruik van NGT 5. Onderzoeken en verwerken van bronnen in NGT 6. Reflecteren op Nederlandse gebarentaalontwikkeling en taalactiviteiten 7. Doelgericht gesprekken voeren in NGT 8. Gesprekken in NGT voeren om te leren
B Taal	9. Vorm en betekenis van NGT beschouwen 10. Talige identiteit in NGT 11. Taalvariatie en taalverandering in NGT	9. Vorm en betekenis van NGT beschouwen 10. Talige identiteit in NGT 11. Taalvariatie en taalverandering in NGT
C Visueel-manuele literatuur	12. Inzicht in verhalende teksten in NGT 13. Genres en voorkeur binnen visueel-manuele literatuur	12. Inzicht in verhalende teksten in NGT 13. Genres en voorkeur binnen visueel-manuele literatuur

2.2.1 Keuzes in het raamwerk leergebied Nederlandse Gebarentaal

Bij de ontwikkeling van het raamwerk en de conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal zijn de huidige kerndoelen Nederlandse Gebarentaal (OCW, 2010) als basis gebruikt, in combinatie met de conceptkerndoelen van andere leergebieden die ontwikkeld zijn voor het po, vo en (v)so. Zo zijn het raamwerk en de conceptkerndoelen Nederlands (Prenger, et al., 2023) en Friese taal en cultuur (Terpstra et al., 2024) belangrijke brondocumenten voor het opstellen van het raamwerk en de conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal. Er is gekeken naar de Friese taal en cultuur omdat zij dezelfde wettelijke status

hebben als de Nederlandse Gebarentaal. De bestaande leerlijn Nederlandse Gebarentaal, die gebaseerd is op de kerndoelen van 2010 (www.sprongvoort.nl), is ook van invloed geweest op de keuzes binnen het raamwerk van de Nederlandse Gebarentaal.

In de keuze van de domeinen voor het raamwerk Nederlandse Gebarentaal is aangesloten bij het raamwerk van de conceptkerndoelen Nederlands. Het raamwerk kent daarmee dezelfde opbouw qua doeldomeinen en opbouw van doelen. Dat is een logische keuze, omdat het hier gaat om twee volwaardige talen waarmee deze doelen te behalen zijn en de Nederlandse Gebarentaal voor sommige DSH-leerlingen de eerste/enige taal is waarmee ze deze doelen kunnen behalen. Voor andere leerlingen (de tweede-taalleerders) zijn de Nederlandse Gebarentaal-doelen ook te behalen, maar zullen er ook overlappende doelen vanuit het leergebied Nederlands zijn.

Het raamwerk Nederlandse Gebarentaal zijn verdeeld over vier domeinen te weten: overkoepelend, communicatie, taal en visueel-manuele literatuur.

Overkoepelend

Van groot belang is het overkoepelende domein: de rijke gebarentaalomgeving. Daarbij gaat het om het creëren en stimuleren van de gebarentaalontwikkeling op school en de inzet daarvan in alle leergebieden. Ruimte bieden om Nederlandse Gebarentaal te gebruiken is essentieel, zodat het de DSH-leerlingen stimuleert om zich te uiten in de Nederlandse Gebarentaal en deze te blijven gebruiken en zich hierin te ontwikkelen. Dit is een belangrijk domein, omdat school waarschijnlijk één van de weinige plekken (zo niet de enige plek) is waar DSH-leerlingen gebarentaal kunnen leren en ontwikkelen.

Taalverwerving is voor DSH-leerlingen niet vanzelfsprekend in een omgeving waar overwegend (gesproken) Nederlands wordt gebruikt. Veel leerlingen komen uit een omgeving waarin de Nederlandse Gebarentaal niet of weinig gebruikt wordt. Een omgeving waarin Nederlandse Gebarentaal op een natuurlijke manier wordt gebruikt, biedt leerlingen de mogelijkheid om incidenteel te leren en op een natuurlijk manier informatie te verkrijgen. Ze pakken informatie op, maar krijgen ook gedachten en gevoelens in een situatie mee. (Hall et al., 2019; Hogeboom & Scholten, 2022; Murray et al., 2019).

Communicatie

Het domein Communicatie gaat over het verwerven en beheersen van taalvaardigheden en het opdoen van ervaringen met het gebruik van de Nederlandse Gebarentaal. Door de Nederlandse Gebarentaal aangeboden te krijgen als doeltaal leert de leerling de taal door begrijpend te kijken naar

teksten en ontwikkelt de leerling taalvaardigheid om zich correct en begrijpelijk uit te drukken. Een aspect daarvan is het fonologisch en grammaticaal correct produceren van gebaren (Baker et al., 2016). Het uitbreiden van gebarenlexicon is ook een belangrijk aandachtspunt, met name in het bieden van variatie van soorten gebaren en gebarentaalidiomen. Leerlingen leren communiceren in Nederlandse Gebarentaal in verschillende contexten en met verschillende doelen. Daarnaast is er aandacht voor creatief taalgebruik wat in de Nederlandse Gebarentaal op veel verschillende manieren mogelijkheden biedt. Ook is er aandacht voor het onderzoeken en verwerken van bronnen in de Nederlandse Gebarentaal en leren leerlingen reflecteren op de eigen Nederlandse gebarentaaltaalontwikkeling en taalactiviteiten.

Taal

Het domein Taal is voor Nederlandse Gebarentaal uitgewerkt naar taalbeschouwing, talige identiteit, de positie van Nederlandse Gebarentaal en aspecten rond taalvariatie en -verandering. De Nederlandse Gebarentaal heeft een eigen grammatica, die hier specifieke aandacht krijgt. Daarnaast wordt er gekeken naar de vorm van de Nederlandse Gebarentaal zelf, naar de taalkundige begrippen die geleerd worden en naar de relatie tussen de vorm de betekenis van Nederlandse Gebarentaal. Bij het kijken naar de Nederlandse Gebarentaal zelf en het toepassen daarvan in eigen uitingen wordt aangestuurd op het gebruik van metalinguïstische vaardigheden (Baker et al., 2016; Schermer & Koolhof, 2009). Er is expliciet aandacht voor de talige identiteit van de leerling (Hintermaier, 2015; Knoors & Marschark, 2014). In de maatschappij is communiceren in Nederlandse Gebarentaal niet vanzelfsprekend en ook niet altijd geaccepteerd. Aan de orde komt het communiceren met niet-gebarentaligen en het nadenken over de rol van Nederlandse Gebarentaal binnen het eigen talige repertoire van de leerling. Het gebruik van de Nederlandse Gebarentaal, zeker ook binnen onderwijs, heeft in de loop van de geschiedenis een ontwikkeling doorgemaakt. De leerlingen leren hierover en worden zich bewust van de Nederlandse Gebarentaal en de invloeden die hierin hebben meegespeeld (Tijsseling, 2014, 2015).

Visueel-manuele literatuur

Het derde domein heet Visueel-manuele literatuur en dat is een tamelijk onbekend woord. Het gaat hier om inzicht in verhalende teksten en het verkennen van genres, kenmerken en voorkeuren binnen de visueel-manuele literatuur. De term is bewust gekozen om onderscheidend te zijn van het domein Literatuur bij het leergebied Nederlands. Er is veel overleg geweest met verschillende groepen, zoals de advieskring, externe wetenschappers en de expertisegroep Sprong Vooruit. Zowel het leergebied Nederlands als Friese taal en cultuur kennen het domein Literatuur. Deze term is theoretisch gezien heel

breed maar roept een associatie op met geschreven taal. Aangezien de Nederlandse Gebarentaal geen geschreven vorm kent in die zin, is de term 'literatuur' niet passend. Er is overwogen om te kiezen voor 'creatief taalgebruik', zoals die in de eerste versie van het raamwerk van Friese taal en cultuur was opgenomen. Maar dat bleek geen duidelijke overkoepelende term voor de doelen die daar ondergebracht zouden worden. Uiteindelijk is er gekozen voor de huidige term Visueel-manuele literatuur, die recht doet aan de verschillende literaire genres binnen de Nederlandse Gebarentaal (en andere gebarentalen). Daarnaast specificeert de term de modaliteit van de taal en maakt daarmee ook duidelijk onderscheid met het domein Literatuur binnen het leergebied Nederlands (Napoli, 2017; Small, 2017).

2.2.2 Ontwerpruimte

Voor het ontwikkelen van het landelijke curriculum is het Kader Ontwerpruimte (SLO, 2022) ontwikkeld. Dit schrijft de relatieve ruimte voor die ieder leergebied heeft binnen het gehele beoogde curriculum. De ontwerpruimte is verdeeld over de verschillende leergebieden, zodat de relatieve ruimte die het kerndoelenteam kan vullen vooraf bekend is, met het doel om overladenheid in de ontwikkelfase tegen te gaan. De totale set kerndoelen (po, vo en (v)so) wordt ontwikkeld voor 70% van de onderwijstijd. Hiermee wordt op landelijk niveau de kern vastgesteld die voor iedere school geldt. Dit wordt in wet- en regelgeving vastgelegd. Op die manier blijft er binnen het onderwijs ruimte om zelf onderwijstijd toe te kennen aan inhoud die voor specifieke doelgroepen van belang zijn, dan wel accenten te leggen op basis van onder andere populatie, denominatie of profielen van scholen.

Ontwerpruimte voor Nederlandse Gebarentaal

Gezien het feit dat Nederlandse Gebarentaal geen leergebied is dat wordt onderwezen aan alle leerlingen in het po, vo, so of vso, maar een wettelijke grondslag heeft voor leerlingen in het cluster 2-onderwijs, is er geen ontwerpruimte toegekend binnen de 70%.

De ontwerpruimte voor Nederlandse Gebarentaal ligt binnen de 30% ruimte die een school heeft om inhoud te onderwijzen die passen bij de onderwijsbehoeften van de populatie en entiteit van de school. Daarmee is de positie vergelijkbaar met het leergebied Friese taal en cultuur, dat ook voor slechts een deel van de scholen van toepassing is en onderdeel is van de 30%. Voor een deel van de DSH-leerlingen binnen het (v)so van het cluster 2-onderwijs zal de Nederlandse Gebarentaal een groter percentage van de onderwijstijd in beslag nemen dan de genoemde 30%. Dit komt doordat het gesproken Nederlands voor hen niet/nauwelijks toegankelijk is. De extra

onderwijstijd die nodig is voor Nederlandse Gebarentaal zal ter vervanging komen van een deel van de onderwijstijd voor het leergebied Nederlands.

De ontwerpruimte voor het leergebied Nederlandse Gebarentaal is niet exact gedefinieerd in een percentage, maar de opdracht aan Sprong Vooruit is geweest om de geactualiseerde set kerndoelen in aantal kerndoelen vergelijkbaar te houden met de huidige set van acht kerndoelen. Met een bandbreedte voor een set nieuwe kerndoelen, heeft dit uiteindelijk geleid tot een aantal van 13 conceptkerndoelen, waarmee aandacht is voor alle aspecten van de Nederlandse Gebarentaal. Als eerste is er een aanbodsdoel geformuleerd met betrekking tot een rijke gebarentaalomgeving. Er zijn in deze nieuwe set kerndoelen ook twee doelen toegevoegd voor visueel manuele literatuur, wat een meer prominent onderdeel is geworden binnen gebarentalen ten opzichte van de vorige set kerndoelen. Tenslotte zijn er expliciet doelen geformuleerd met betrekking tot de talige identiteit, taalvariatie en taalverandering gelijk in vorm als bij het leergebied Nederlands.

2.2.3 Verticale samenhang en differentiatie

Bij de conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal zijn twee uitwerkingen beschikbaar: een set kerndoelen voor het so en een set voor het vso. De domeinen en doelzinnen zijn voor beide sets gelijk (met uitzondering van kerndoel 13). Dat is ook logisch, want het leergebied gaat uit van een concentrische benadering: in de opeenvolgende leerjaren komen dezelfde kerndoelen terug, maar wordt de bestaande kennis en vaardigheden verder uitgediept en uitgebreid. Voor enkele doelzinitwerkingen, daar waar relevant, zijn er verschillende beschrijvingen gegeven bij 'Het gaat hierbij om' en aangepaste voorbeelden bij 'Te denken valt aan' voor het so en het vso.

De conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal kennen een doorlopende lijn, waarbij in het so de nadruk ligt op het verwerven van de Nederlandse Gebarentaal. In het vso gaat het om het gebruiken van de reeds verworven taalvaardigheden en het verder ontwikkelen ervan in complexere contexten en op een hoger niveau. Waar in het so bijvoorbeeld staat 'enkelvoudige zinnen en verhalen met daarin lokalisatie, gebruik van classificers, non-manuele signalen, etc. bekijken' wordt dit in het vso uitgebreid met het bekijken en bespreken van complexe zinnen en verhalen.

Hoewel de doelgroep van DSH-leerlingen zeer divers is wat betreft hoorstatus, taalachtergrond, leervermogen en/of onderwijssetting, is er wel uitgegaan van dezelfde domeinen en kerndoelen. De conceptkerndoelen van het leergebied Nederlandse Gebarentaal moeten voor een brede groep leerlingen bruikbaar zijn. Uitgangspunt is dus dat alle DSH-leerlingen aan de conceptkerndoelen

Nederlandse Gebarentaal moeten werken, van leerlingen die van jongs af aan opgroeien met Nederlandse Gebarentaal als eerste taal tot leerlingen voor wie Nederlandse Gebarentaal een tweede (of zelfs derde of vierde etc.) taal is.

De conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal zijn als streefdoelen geformuleerd en bieden daarmee mogelijkheden om ze beredeneerd aan te passen op basis van specifieke onderwijsbehoeften. Het is daarmee aan de school om die vertaling te maken, wat passend is bij de verschillende achtergronden en beginsituaties van de Nederlandse Gebarentaal-leerders.

De doelgroep DSH-leerlingen is qua achtergronden, beginsituaties en auditieve vermogens zeer divers. Deze groep bestaat uit leerlingen met lichte tot zeer ernstig gehoorverlies. De meeste leerlingen maken gebruik van hoorapparatuur zoals hoortoestellen of een cochleair implantaat (CI). Een (zeer) klein deel van de leerlingen maakt geen gebruik van hoorapparatuur (Van der Straaten et al., 2021). De mate van gehoorverlies heeft een grote invloed op in hoeverre er toegang is tot gesproken taal of niet (Rijke et al., 2021). Ongeveer 95% van de DSH-kinderen heeft horende ouders die zelf een gesproken taal als moedertaal hebben en die niet vaardig zijn in de Nederlandse Gebarentaal. Dat betekent dat ze aan de ene kant een verminderde toegang hebben tot de gesproken thuistaal en aan de andere kant een verminderd aanbod in de taal die in principe wel toegankelijk is voor hen: de Nederlandse Gebarentaal. Al deze factoren hebben een grote invloed op de taalontwikkeling (in zowel het Nederlands/andere thuistaal als de Nederlandse Gebarentaal) van het jonge DSH-kind en daarmee op het taalniveau waarmee ze hun schoolcarrière starten. Deze factoren blijven ook van invloed. Ook gedurende hun schoolcarrière krijgen de leerlingen in de thuissituatie niet altijd voldoende NGT aangeboden en vaak is de school de enige plek waar zij NGT leren en gebruiken (Knoors & Marschark, 2014; Murray et al., 2019).

Binnen de doelgroep DSH-leerlingen zijn echter ook leerlingen voor wie de Nederlandse Gebarentaal wel de thuistaal is. Dat zijn voornamelijk DSH-kinderen van dove ouders die thuis Nederlandse Gebarentaal als eerste taal krijgen aangeboden. Deze leerlingen hebben bij de start van hun schoolcarrière in principe geen achterstand in de taalontwikkeling. Wel hebben ze vaak een achterstand in het gesproken Nederlands.

2.2.4 Afstemming met andere leergebieden

Er is gedurende het proces van het opstellen van de karakteristiek en de kerndoelen Nederlandse Gebarentaal afstemming geweest met het onder ander het monitorteam, het team van het leergebied Nederlands en het team van Friese taal en cultuur. Dit ging zowel over afstemming wat betreft de vorm van

de kerndoelen en het gebruik van handelingswerkwoorden als over de overlap en het verschil in inhoud van de doelen en het raamwerk.

Er is overwogen om, zoals bij het leergebied Friese taal en cultuur, alle aspecten rondom 'cultuur' op te nemen binnen het leergebied Nederlandse Gebarentaal. Dat is niet volledige overgenomen, want niet alle culturele aspecten zijn terug te vinden in Nederlandse Gebarentaal. Zo zijn culturele aspecten die gerelateerd zijn aan de Nederlandse Gebarentaal zelf, zoals het onderdeel visueel-manuele literatuur, wel opgenomen in de conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal. Andere aspecten rondom belangrijke kennis voor DSH-leerlingen, zoals de geschiedenis van het dovenonderwijs of het kennismaken met het Kinderrechtenverdrag van de VN, kunnen mogelijk ook aangeboden worden vanuit het leergebied Burgerschap.

Vanuit de feedback van de monitoring en vanuit het leergebied Nederlands kwam als vraag naar voren om duidelijk aan te geven in hoeverre er overlap bestaat tussen de kerndoelen Nederlandse Gebarentaal en de geactualiseerde conceptkerndoelen Nederlands.

Het raamwerk voor de Nederlandse Gebarentaal heeft eenzelfde opbouw qua doeldomeinen en opbouw van doelen als die van het leergebied Nederlands. Dat is een logische keuze, omdat het hier gaat om twee volwaardige talen waarmee dezelfde soort doelen te behalen zijn. In beide talen leren de leerlingen zich binnen hun eigen mogelijkheden te uiten en te communiceren met anderen die ook vaardig zijn in Nederlandse Gebarentaal of Nederlands. Ook wordt er in beide leergebieden een beroep gedaan op taal-denken.

Maar de taal waarin ze dat doen en de modaliteit verschilt van elkaar. De visuele en manuele modaliteit van de Nederlandse Gebarentaal is taaleigen. Dit vraagt voor het leren van de Nederlandse Gebarentaal specifieke vaardigheden, waaronder het kunnen produceren van bepaalde handvormen en bewegingen en het gebruik van de gebarenruimte. Voor DSH-leerlingen die de Nederlandse Gebarentaal al vanaf jonge leeftijd aangeboden krijgen is het gebruik van deze vaardigheden vanzelfsprekend en leren ze deze op een natuurlijke manier. Voor leerlingen die de Nederlandse Gebarentaal niet vanaf jonge leeftijd geleerd hebben zullen deze vaardigheden extra aandacht nodig hebben en geoefend moeten worden. Toch heeft de Nederlandse Gebarentaal ook voor veel van deze leerlingen een natuurlijke en logische basis en kunnen zij die goed leren.

Alhoewel de conceptkerndoelen voor de Nederlandse Gebarentaal qua vorm ongeveer hetzelfde kunnen zijn als die van de conceptkerndoelen Nederlands, kan de inhoud ervan duidelijk anders zijn. Een voorbeeld hiervan is het

conceptkerndoel Taalvariatie bij Nederlands en Taalvariatie en taalverandering bij Nederlandse Gebarentaal. Binnen beide leergebieden leert de leerling over dit aspect, alleen zal het bij het leergebied Nederlands gaan om variatie in en tussen gesproken talen en bij het leergebied Nederlandse Gebarentaal om variatie in en tussen gebarentalen.

Bij de kerndoelen Nederlands zijn bijvoorbeeld doelen rondom geschreven taal opgenomen, deze zijn niet van toepassing voor de Nederlandse Gebarentaal omdat de Nederlandse Gebarentaal geen schriftelijke vorm van teksten kent. Binnen het leergebied Nederlandse Gebarentaal zijn doelen opgenomen die zich specifiek richten op het gebruik van de gebarenruimte binnen de grammatica van de Nederlandse Gebarentaal (Baker et al., 2016; Klomp, 2021). En die hebben weer geen plek bij Nederlands.

Daarnaast speelt een rol dat de Nederlandse Gebarentaal voor sommige DSH-leerlingen de eerste/enige taal is waarin ze zich voldoende kunnen ontwikkelen (Baker et al., 2016; Knoors, 2015; Murray et al., 2019; Ormel et al., 2023). Voor andere leerlingen zijn met de Nederlandse Gebarentaal ook doelen te behalen, maar zullen er ook overlappende doelen vanuit het leergebied Nederlands te behalen zijn. De school zal zorgvuldig moeten bepalen in welke mate de kerndoelen Nederlandse Gebarentaal en Nederlands voor een DSH-leerling te behalen zijn.

Het is dus belangrijk om Nederlands en Nederlandse Gebarentaal als twee verschillende talen aan te bieden. Er zijn overeenkomsten zichtbaar in doelen, maar het leergebied van de Nederlandse Gebarentaal is een volwaardige taal, met een eigen grammatica en spellingsregels en een eigen modaliteit, en kan daarom niet gezien worden als een vervanging of aanvulling op Nederlands.

2.3 De set kerndoelen

Er zijn twee sets kerndoelen: een set geldend voor het einde van het so en een set voor het hele vso.

De conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal worden waarschijnlijk in het najaar van 2024 in de praktijk beproefd.

Kerndoelen fungeren als instrument voor curriculum- en onderwijsontwikkeling op school en moeten daarom niet te globaal en ook niet te gedetailleerd worden geformuleerd. Kerndoelen geven geen didactische aanwijzingen.

De kerndoelen beschrijven waar leerlingen mee in aanraking moeten komen, welke inspanning er van hen wordt verwacht met het oog op ervaringen, en wat

ze uiteindelijk moeten beheersen. In de actualisatie worden drie vormen gehanteerd waarin de conceptkerndoelen kunnen worden beschreven: aanbods-, ervarings- en beheersingsdoelen.

- *Aanbodsdoelen* beschrijven het beoogde curriculum waar een school in haar onderwijsaanbod voor heeft te zorgen. Ze expliciteren waar iedere leerling recht op heeft, dus het 'wat' waar iedere leerling mee in aanraking moet komen. Een aanbodsdoel begint met 'De school (...)'. Aanbodsdoelen zijn met name gekozen wanneer het aanbod groter/rijker is dan wat er van leerlingen via beheersings- en ervaringsdoelen wordt verwacht.
- *Beheersings- en ervaringsdoelen* zijn gericht op de leerling als actor. Beheersingsdoelen beschrijven het realiseren van leeropbrengsten, dus de kennis, vaardigheden en houdingen die leerlingen minimaal moeten bereiken aan het eind van het po of aan het eind van de onderbouw vo en (v)so.
- *Ervaringsdoelen* beschrijven welke inspanningen van leerlingen worden verwacht met het oog op ervaringen en/of expressieve reacties. Een ervaringsdoel biedt leerlingen iets of lokt iets bij hen uit wat hun horizon kan verbreden of hun kennis kan verdiepen, hen tot een persoonlijke inzichten kan brengen dan wel kan bijdragen aan hun waardenoriëntatie. Ervarings- en beheersingsdoelen kunnen ook samen voorkomen in eenzelfde kerndoel. Die worden hybride doelen genoemd.

Kerndoelen bestaan uit drie onderdelen: de doelzin, de uitwerking en de toelichting. De doelzin vormt daarbij de essentie. De doelzin is altijd geformuleerd in ABC-vorm: *audience* (publiek: de leerling of de school), *behaviour* (gedrag, bijvoorbeeld: 'redeneert en rekent met'), en *content* (leerinhoud, bijvoorbeeld gehele en decimale getallen). De doelzin is in een opsomming tot maximaal vijf punten verder uitgewerkt. Dit is aangeduid met 'Het gaat hierbij om'. Doelzin en uitwerking vormen het deel van het kerndoel dat wettelijk wordt vastgesteld. Daarnaast is er de toelichting. Hierbij gaat het om een voorbeeldmatige verdere concretisering van doelzin en uitwerking, eveneens in een opsomming tot maximaal vijf punten. Dit is aangeduid met 'Te denken valt aan'. Deze toelichting wordt niet wettelijk vastgesteld, maar geeft gebruikers inzicht in de praktische uitwerking van het kerndoel.

2.3.1 Uitwerking voor het leergebied Nederlandse Gebarentaal

De conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal zijn voor alle DSH-leerlingen gelijk. Dit betekent dat voor leerlingen in het so en vso, ongeacht hun

hoorstatus, dezelfde kerndoelen geleden en dat ze ook geschikt zijn voor leerlingen die eerste- of tweede-taalleerder zijn. Het is aan de school om met het leren van Nederlandse Gebarentaal aan te sluiten bij de beginsituatie van elke leerling en te streven naar kennis, vaardigheden en houdingen zoals beschreven in de conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal. De conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal zijn daarmee zo opgesteld dat scholen ruimte behouden voor een eigen schoolvisie en keuzes voor accenten op basis van de leerlingpopulatie of identiteit.

De inhouden van het leergebied Nederlandse Gebarentaal, zoals beschreven in het raamwerk, zijn uitgewerkt in aanbods-, beheersings-, ervarings- of hybride doelen. Er zijn één aanbodsdoel, zes beheersingsdoelen, twee ervaringsdoelen en vier hybride doelen.

Aanbodsdoel	1. Rijke gebarentaalomgeving
Beheersingsdoelen	2. Begrijpend kijken naar informatie in NGT 3. Correct en begrijpelijk uitdrukken in NGT 7. Doelgericht gesprekken voeren in NGT 8. Gesprekken in NGT voeren om te leren 9. Vorm en betekenis van NGT beschouwen 12. Inzicht in verhalende teksten in NGT
Ervaringsdoelen	4. Creatief NGT gebruiken 10. Talige identiteit in NGT
Hybride doelen	5. Onderzoeken en verwerken van bronnen in NGT 6. Reflecteren op Nederlandse gebarentaalontwikkeling en taalactiviteiten 11. Taalvariatie en -verandering in NGT 13. Genres en voorkeur binnen visueel-manuele literatuur

Conceptkerndoel 1 is een aanbodsdoel. Het gaat erom dat de school zorgt voor een rijke taalomgeving die ruimte biedt aan leerlingen om in aanraking te komen met de Nederlandse Gebarentaal. Vanuit een rijke taalomgeving, waarin het aanbod en het gebruik van de Nederlandse Gebarentaal een expliciete rol hebben, krijgen leerlingen een basis om gebarentaalvaardigheden te leren en uit te breiden. Dit is voor Nederlandse Gebarentaal een belangrijk doel in een omgeving/samenleving waarin deze taal nauwelijks zichtbaar is. De school is één van de weinige plekken (voor een aantal leerlingen zelfs de enige plekken) waar zij gebarentaal kunnen leren en ontwikkelen. Vanwege de diversiteit binnen de doelgroep DSH-leerlingen en de verschillende onderwijssettings waarbinnen zij onderwijs volgen, is dit conceptdoel van belang. Dit betekent niet

dat de Nederlandse Gebarentaal de enige taal moet zijn binnen de school. Wel moet de taal er een volwaardige plaats en rol krijgen. Dit doel heeft ook een duidelijke relatie met artikel 24 van het VN-verdrag Handicap waarin onder andere staat dat onderwijs moet plaatsvinden in de taal die voor de DSH-leerling het meest geschikt is (wetten.overheid.nl, z.d.; World Federation of the Deaf, z.d.).

Daarnaast is gekeken naar essentiële beheersingsdoelen die uitdagend genoeg zijn voor de leerlingen voor wie Nederlandse Gebarentaal de eerste taal is, maar ook haalbaar zijn voor leerlingen die Nederlandse Gebarentaal als tweede taal leren. Bij deze doelen gaat het om het beheersen van kennis en het verweven van de eigen taalvaardigheden in het begrijpen en produceren van de Nederlandse Gebarentaal. Een voorbeeld hiervan is conceptkerndoel 3: 'De leerling drukt zich naar vorm en inhoud correct en begrijpelijk uit in de Nederlandse Gebarentaal' met als één van de uitwerkingen 'Fonologisch en grammaticaal correct gebaren'. De leerling moet correct kunnen gebaren om begrepen te worden. Dit correct gebaren op niveau gebeurt door het gebruiken van de juiste handvorm, op de juiste plaats en met de juiste oriëntatie, met de juiste beweging en eventueel met toevoeging van niet-manuele elementen zoals een mondbeweging of mimiek. Deze verschillende elementen waaruit een gebaar is opgebouwd worden in de gebarentaal fonologie genoemd (Baker et al., 2016). Het gaat dus om goed en duidelijk gebruiken van de verschillende parameters van een gebaar. Zo gaat het bij het beheersingsdoel conceptkerndoel 9 om het beschouwen van de relaties tussen vorm en betekenis van de Nederlandse Gebarentaal. Het is bij dit doel belangrijk dat de leerlingen niet alleen de Nederlandse Gebarentaal leren als taal om in te communiceren, maar ook dat ze vanuit een metalinguïstisch perspectief leren over de taal zelf. Dit blijkt uit de uitwerking van het conceptkerndoel in bijvoorbeeld de vaardigheid 'Het benoemen van gebaarvolgorde en zinsopbouw'. Een ander voorbeeld van een beheersingsdoel is conceptkerndoel 12 – 'De leerling toont inzicht in verhalende teksten in Nederlandse Gebarentaal'. Bij dit doel wordt gekeken naar de technische aspecten van de visueel-manuele literatuur. Hierbij gaat het om het benoemen van feitelijke kenmerken en de effecten van visuele verteltechnieken hierop.

Ten slotte zijn er de ervaringsdoelen: aspecten binnen en verbonden aan de Nederlandse Gebarentaal waarmee de leerlingen moeten kennismaken. Voor Nederlandse Gebarentaal zijn dat er twee: de conceptkerndoelen 4 en 10. Conceptkerndoel 4 – 'De leerlingen gebruiken Nederlandse Gebarentaal op een creatieve manier' – is verbonden aan creatieve vormen van Nederlandse Gebarentaal. Het doel laat leerlingen experimenteren met Nederlandse Gebarentaal om zo tot creatieve taaluitingen komen. Een ander voorbeeld is

conceptkerndoel 10 – ‘Verkennen van de eigen talige identiteit’ – waarbij de leerlingen hun eigen identiteit leren vormen op basis van alle opgedane kennis, vaardigheden en ervaringen door het gebruik van Nederlandse Gebarentaal.

Verder zijn er de hybride doelen, waarbij de opgedane kennis wordt toegepast in actieve vaardigheden. Een voorbeeld van een hybride doel is conceptkerndoel 13. Hierin komt het benoemen van genres en kenmerken aan bod, alsook de persoonlijke beleving en de eigen voorkeuren binnen de visueel-manuele literatuur.

Gebruik van het woord ‘tekst’ bij de kerndoelen Nederlandse Gebarentaal

In verschillende kerndoelen en de uitwerking ervan wordt het woord ‘tekst’ gebruikt. Omdat de gebarentaal geen geschreven vorm kent, brengt het wat verwarring met zich mee. De definitie van ‘tekst’ zoals die in de Van Dale (van Dale.nl, z.d.) staat is: (1.) de woorden van een geschreven tekst; (2.) Bijbelpassage; (3.) de woorden bij een muzikale compositie. Op Wikipedia wordt de volgende definitie gegeven: ‘Een reeks talige tekens, zoals letters, symbolen of klanken, die in een communicatieve situatie als een geheel wordt ervaren’, en wordt aangegeven dat een tekst zowel geschreven als ongeschreven kan zijn. Op de website van SLO (leerlijn teksten) (SLO, z.d.) wordt onder teksten verstaan ‘geschreven en gesproken tekst, bijvoorbeeld een gesprek of een mondelinge voordracht’.

Er is besloten om het ‘tekst’ aan te houden. Daar waar in de conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal het woord ‘tekst’ staat, wordt dus een geheel van gebaren bedoeld, die samen een tekst in de Nederlandse gebarentaal vormen.

Er is wel een mogelijkheid om gebarentekeningen te maken. Maar gebarentekeningen zijn niet geschikt om Nederlandse Gebarenteksten in vast te leggen. Gebarentekeningen laten alleen losse gebaren zien en niet het gebruik van zinnen, waarin gebaren en mimiek samengevoegd worden tot een bron van informatie. Je kan ook de betekenis van gebaren op schrijven via glossen (aangegeven in kleine hoofdletters) of de vorm van gebaren op te schrijven door middel van signwriting. Signwriting wordt gebruikt om gebaren te transcriberen en wordt toegepast in speciale situaties bijvoorbeeld binnen taalwetenschappen (SignWriting, z.d.). Signwriting is dan ook geen doel voor de DSH leerlingen. Maar dit wordt voornamelijk gebruikt voor wetenschappelijke doelen of als uitleg. Dit is geen tekst zoals bedoeld wordt met het begrip tekst in de Nederlandse Gebarentaal. Het vastleggen van Nederlandse Gebarentaal kan wel door middel van visuele multi-media (filmpjes). Dit is de vorm die wordt bedoeld met ‘teksten’ binnen de verschillende kerndoelen van het leergebied van de Nederlandse Gebarentaal.

2.3.2 Verbindende vaardigheden

Naast leergebiedspecifieke leerinhouden zijn er ook vaardigheden die leerlingen in meerdere leergebieden vergroten en verdiepen: de verbindende vaardigheden. SLO onderscheidt drie categorieën verbindende vaardigheden:

1. leervoorwaardelijke vaardigheden. Hieronder vallen: sociaal handelen, leren leren en samenwerken;
2. denkvaardigheden. Hieronder vallen: analytisch denken, kritisch denken en creatief denken;
3. samengestelde vaardigheden. Hieronder vallen: onderzoeken, ontwerpen en loopbaanvaardigheden.

Binnen het leergebied Nederlandse Gebarentaal vergroten en versterken leerlingen ook de verbindende vaardigheden. De vaardigheden die leerlingen in de Nederlandse Gebarentaal ontwikkelen, kunnen ze inzetten en toepassen in andere leergebieden.

Voor het formuleren van de doelzin en de uitwerking in het deel 'Het gaat hierbij om' van de conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal zijn de door SLO voorgeschreven handelingswerkwoorden gebruikt en is rekening gehouden met de verbindende vaardigheden. De handelingswerkwoorden zijn zorgvuldig gekozen en horen bij zowel de leergebiedspecifieke vaardigheden als bij een of meer verbindende vaardigheden.

De voorgeschreven handelingswerkwoorden zijn op een paar uitzonderingen na ook goed toe te passen bij de Nederlandse Gebarentaal. De handelingswerkwoorden die voor de Nederlandse Gebarentaal niet of minder gebruikelijk zijn, zijn 'verwoorden' en 'beschrijven'. Dit heeft ermee te maken met dat deze woorden een associatie hebben met gesproken en geschreven taal. Als vervanging van 'verwoorden' zijn handelingswerkwoorden als 'zich uiten', 'uitdrukking geven aan' of 'gebaren' wel passend en deze worden dan ook gebruikt in de kerndoelen voor Nederlandse Gebarentaal. Na overleg binnen het expertteam is er besloten om het handelingswerkwoord 'beschrijven' wel te blijven gebruiken, omdat beschrijven een meer neutrale term is die zowel kan passen bij gesproken en geschreven taal als gebarentaal.

Het handelingswerkwoord 'aanwijzen' heeft in de Nederlandse Gebarentaal een andere benadering: het letterlijk aanwijzen heeft daar een grammaticale functie als een persoonlijk of aanwijzend voornaamwoord (Baker et al., 2016). Als vervanging van 'aanwijzen' is gekozen voor het handelingswerkwoord 'benoemen'.

Het werkwoord 'kijken', als equivalent van 'luisteren' bij gesproken talen, wordt in de conceptkerndoelen aangevuld met een extra bijvoeglijk naamwoord als 'begrijpend'. Dit is belangrijk omdat dit een speciale vaardigheid is die past bij de Nederlandse Gebarentaal.

Leervoorwaardelijke vaardigheden

Het leergebied van de Nederlandse Gebarentaal biedt leerlingen de kans om Nederlandse Gebarentaal te leren en te gebruiken. Ze leren communiceren in sociale situaties. In de conceptkerndoelen 2 en 3 leren de leerlingen vaardigheden om te communiceren en daarin ook rekening te houden met de gesprekspartner. Door deze vaardigheden in te zetten ontwikkelen leerlingen vaardigheden om te overleggen en samen te werken.

In conceptkerndoel 8 gebruiken de leerlingen vaardigheden om te leren en vergroten ze kennis van de wereld, die ze nodig hebben voor het begrijpen van informatie in andere leergebieden.

Doordat leerlingen in conceptkerndoel 6 leren reflecteren op de eigen gebarentaalontwikkeling, ontwikkelen ze een lerende houding ten aanzien van toekomstige taalactiviteiten. Hun sociaal en maatschappelijk functioneren wordt ook versterkt doordat ze zich verdiepen in communicatie met anderstaligen (conceptkerndoel 11).

Denkvaardigheden

Binnen het leergebied Nederlandse Gebarentaal krijgen leerlingen de kans om verschillende denkvaardigheden te ontwikkelen.

Het analytisch denken wordt geleerd in onder andere conceptkerndoel 9 en conceptkerndoel 11. In conceptkerndoel 9 analyseren de leerlingen de Nederlandse Gebarentaal zelf en in conceptkerndoel 11 vergelijken ze de contexten waarin de verschillende talen en taalvariëteiten worden gebruikt. De leerlingen analyseren de ontwikkeling van de gebaren in de tijd.

In conceptkerndoel 12 komt het analytisch denken ook aan de orde als de leerlingen inzicht tonen in verhalende teksten in Nederlandse Gebarentaal met behulp van kennis over visuele verteltechnieken.

In conceptkerndoel 8 zijn de leerlingen bezig met kritisch denken als zij in gesprekken vragen om toelichting, verklaring en verificatie. Ze beargumenteren standpunten, beslissingen en gekozen aanpak. Deze vaardigheden zijn van belang voor bijvoorbeeld het leergebied Mens en maatschappij en de kerndoelen van Burgerschap.

Ook in conceptkerndoel 10 wordt de leerlingen gevraagd kritisch na te denken over de betekenis van de Nederlandse Gebarentaal en haar positie in de samenleving in relatie tot de eigen talige identiteit van de leerlingen.

Creatief denken krijgt aandacht in kerndoel 4, waarin de leerlingen op verschillende manieren uitdrukking geven aan ideeën, gedachten, ervaringen, gevoelens en fantasieën in verschillende soorten taalcreaties. Ze experimenteren daarbij met gebaren en visuele vormen.

Samengestelde vaardigheden

Deze vaardigheden ontwikkelen de leerlingen bijvoorbeeld in conceptkerndoel 5 bij het onderzoeken en verwerken van bronnen in Nederlandse Gebarentaal. Tijdens het voorbereiden van presentaties (bijvoorbeeld in conceptkerndoel 3) komen de vaardigheden onderzoeken en ontwerpen ook aan de orde in het bepalen van het doel, publiek en context en in het opstellen en houden van de presentatie.

De leerlingen ontwikkelen in verschillende kerndoelen loopbaanvaardigheden. Ze zijn bezig met communicatieve vaardigheden (conceptkerndoel 3 en 7), kennis over de relatie tussen taalgebruik, identiteit en (sub)cultuur en kennis over meertaligheid (conceptkerndoel 11). Ook de andere kerndoelen bieden een basis aan vaardigheden waaruit keuzes gemaakt kunnen worden voor de verdere loopbaan (zie ook paragraaf 2.3.7).

2.3.3 Samenhang

Samenhang is een belangrijk onderdeel in de actualisatie van het gehele curriculum. Samenhang staat in verband met het tegengaan van overladenheid, wat in het bieden van tweetalig onderwijs (Nederlandse Gebarentaal en Nederlands) een extra aandachtspunt is. Binnen het leergebied Nederlandse Gebarentaal is er samenhang tussen verschillende doelen.

De conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal zijn zodanig opgesteld dat vaardigheden die zijn opgedaan binnen het ene domein gebruikt kunnen worden binnen een ander domein. Er is binnen de kerndoelen relatief veel aandacht voor Nederlandse Gebarentaal-verwerving en ontwikkeling (kerndoel 2-9), als gevolg van de diverse taalachtergronden van de leerlingen. De opgedane taalvaardigheid kan dan weer toegepast worden binnen andere kerndoelen (bijv. kerndoel 10-13).

Zo leren de leerlingen in conceptkerndoel 3 zich correct en begrijpelijk uitdrukken in een gebarentaalttekst. Dit kan samenhangen met conceptkerndoel

10, waarin de leerlingen de betekenis van de Nederlandse Gebarentaal en haar positie in de samenleving in relatie tot de eigen talige identiteit onderzoeken en bespreken.

Er is ook samenhang te zien tussen conceptkerndoel 4 en de conceptkerndoelen 12 en 13, waarin creatieve taaluitingen zichtbaar worden in de visueel-manuele literatuur. Zo zijn er meerdere voorbeelden van samenhang te vinden, die zichtbaar worden gemaakt in de vertaling van de conceptkerndoelen naar de onderwijspraktijk.

In het domein Visueel-manuele literatuur staan twee doelen, een beheersingsdoel en een hybridiedoel die in elkaars verlengde liggen. In kerndoel 12 'De leerling toont inzicht in verhalende teksten in Nederlandse Gebarentaal' (beheersingsdoel), worden de technische aspecten van de visueel-manuele literatuur benadrukt (Small, 2017; Sutton-Spence, 2005). Hierbij gaat het om het benoemen van feitelijke kenmerken en de effecten van visuele verteltechnieken hierop. In kerndoel 13 komt het benoemen van genres en kenmerken aan bod als ook de persoonlijke beleving en de eigen voorkeuren binnen die visueel-manuele literatuur (hybridiedoel).

Er worden in het leergebied Nederlandse Gebarentaal vaardigheden geleerd die binnen meerdere leergebieden inzetbaar zijn. Door deze gebarentaalvaardigheden ook deze samenhang te zien en in te zetten wordt tijd effectief gebruikt. Doordat leerlingen vaardigheden binnen meerdere contexten inzetten, wordt het leren ervan versterkt. Voorbeelden daarvan zijn:

- Tijdens een uitleg over de zinsbouw van het Nederlands wordt de bestaande kennis over de zinsbouw van de Nederlandse Gebarentaal ernaast gelegd. De leerlingen worden zich op deze manier bewust van het verschil en de overlap tussen beide talen. Ze kunnen, afhankelijk van de taal die ze moeten gebruiken, kennis van de zinsbouw van de Nederlandse Gebarentaal of van het Nederlands bewust inzetten.
- Bij een aardrijkskundeles is er een gesprek over het klimaat rondom de evenaar en de invloed daarvan op mensen die daar leven. Hierin kunnen de vaardigheden die geleerd zijn binnen conceptkerndoel 7 – 'Gesprekken om te leren' – worden gebruikt. Binnen een groep waarin alle leerlingen Nederlandse Gebarentaal-vaardig zijn kunnen de gesprekken over dit onderwerp door alle leerlingen in Nederlandse Gebarentaal plaatsvinden. In een groep waarin de DSH-leerling de enige is die Nederlandse Gebarentaal-vaardig is en voor wie de Nederlandse Gebarentaal de taal is waarin hij/zij zich het best kan uitdrukken, kan hij of zij Nederlandse Gebarentaal

gebruiken. Er is dan eventueel een tolk Nederlandse Gebarentaal aanwezig die dit kan vertalen naar het gesproken Nederlands.

Bij de kerndoelen worden onder het kopje 'Te denken valt aan' bij meerdere kerndoelen voorbeelden genoemd waarin samenhang met andere leergebieden duidelijk is.

2.3.4 Diversiteit

In de karakteristiek wordt gesteld dat DSH-leerlingen verschillen in de talige ontwikkeling die ze doormaken voordat ze naar school gaan. De verschillende achtergronden van de leerlingen van Nederlandse Gebarentaal zorgen voor verschillende beginsituaties en verschillende manieren en aanpakken om Nederlandse Gebarentaal te leren. Het gaat hierbij om het verschil tussen eerste en tweede taalleerders van de Nederlandse Gebarentaal. Maar bijvoorbeeld ook om DSH nieuwkomers die in het land van herkomst wel of geen onderwijs hebben genoten. Vertrekkend vanuit de eigen taalvaardigheid ontwikkelen leerlingen in het leergebied Nederlandse Gebarentaal binnen het domein Communicatie hun gebarentaalvaardigheden.

DSH-leerlingen ervaren dagelijks verschillen en obstakels in (de toegang tot) taal en communicatie. Ze zijn voortdurend bezig met zich aanpassen in de communicatie en rekening houden met de gebaarvaardigheid van de mensen om hen heen. Veel leerlingen maken gebruik van codeswitching (van Nederlandse Gebarentaal naar het Nederlands en/of de gesproken thuistaal), waarbij ze hun taalgebruik aanpassen aan hun gesprekspartner.

In de conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal leren de leerlingen de inhoud van de informatie die ze geven af te stemmen op doel, publiek en context. Andersom ontdekken ze voor wie en met welk doel bijvoorbeeld een gebarentaaltekst gemaakt is en wat de context hiervan is. Ook in de creatieve taaluitingen en visueel-manuele literatuur is er aandacht voor verschillende perspectieven bij het laten zien van ervaringen en gevoelens waarin ze zich mogelijk herkennen.

Vanuit een metalinguïstisch perspectief biedt het leren van verschillende talen, en dus ook Nederlandse Gebarentaal, de leerling mogelijkheden om talen te vergelijken en zijn of haar talenkennis uit te breiden. (meertaligheid)

In de drie inhoudelijke domeinen in de conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal is er aandacht voor het bestaan van verschillende perspectieven en diversiteit. Binnen de conceptkerndoelen is er ruimte om vanuit verschillende perspectieven te kijken naar de Nederlandse Gebarentaal zelf en naar de relatie

van de Nederlandse Gebarentaal met de eigen (talige) identiteit. Dit wordt vooral zichtbaar in conceptkerndoelen 10 en 11, waarin leerlingen de betekenis van de Nederlandse Gebarentaal voor zichzelf en anderen onderzoeken en taalvariëteiten en taalverandering van de Nederlandse Gebarentaal verkennen. De leerlingen zullen ontdekken dat de Nederlandse Gebarentaal beïnvloed is door regionale verschillen, maar ook door taalverandering over de verschillende generaties heen en de historische ontwikkelingen rondom het gebruik van Nederlandse Gebarentaal.

2.3.5 Inclusiviteit

De conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal zijn in de eerste plaats bedoeld voor alle DSH-leerlingen, onafhankelijk van de hoorstatus, de taalachtergrond, het leervermogen en/of de onderwijssetting. Het uitgangspunt dat de kerndoelen voor zoveel mogelijk leerlingen haalbaar zijn, geldt formeel gezien ook voor de DSH-leerlingen. Dit betekent dat de conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal zo inclusief geformuleerd zijn dat ze bruikbaar zijn voor een brede groep leerlingen binnen de DSH-doelgroep, van leerlingen die van jongs af aan opgroeien met Nederlandse Gebarentaal als eerste taal, tot leerlingen voor wie Nederlandse Gebarentaal een tweede (of derde of vierde etc.) taal is.

De conceptkerndoelen voor het leergebied Nederlandse Gebarentaal dragen bij aan vaardigheden en kennis die DSH-leerlingen helpen de wereld om hen heen te begrijpen, waaronder ook de wereld van de horende mensen, waar zij dagelijks mee in aanraking komen. In het kader van inclusiever onderwijs gaat een deel van de DSH-leerlingen in het po of vo naar school. Daar kunnen de kerndoelen Nederlandse Gebarentaal ook ingezet worden. Een goed niveau van de Nederlandse Gebarentaal helpt de leerlingen een tolk Nederlandse Gebarentaal te volgen en in te zetten en zo deel te nemen aan de samenleving. DSH leerlingen in het po en vo met een goede taalvaardigheid in de Nederlandse Gebarentaal zullen daarmee het onderwijs beter kunnen volgen. De conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal bieden ook de mogelijkheid aan leerlingen die horend zijn om gebarentaal te leren. Wanneer horende leerlingen de Nederlandse Gebarentaal leren, draagt dat bij aan inclusiever onderwijs. De communicatie met medeleerlingen zal dan toegankelijker zijn, wat ook de deelname van DSH-leerlingen aan het onderwijs vergemakkelijkt. Wanneer de leerlingen (basis)vaardig zijn in Nederlandse Gebarentaal draagt dit bij aan een inclusieve onderwijsomgeving en samenleving.

2.3.6 Taaldenkfuncties

In de toelichtingsdocumenten van de leergebieden Nederlands en Friese Taal en Cultuur staat onderstaande tekst over taaldenkfuncties:

“Er wordt gesproken van taaldenkfuncties wanneer je taal gebruikt om denkstappen onder woorden te brengen. Bijvoorbeeld om te beschrijven of benoemen (eenvoudigere taaldenkfuncties), of om te vergelijken, redeneren of concluderen (meer complexe taaldenkfuncties).

Taaldenkfuncties zijn door de SLO beschreven in een specifieke set aan handelingswerkwoorden: werkwoorden die een handeling uitdrukken die een talig én cognitief aspect in zich dragen. Denk hierbij aan werkwoorden als ‘verklaren’, ‘benoemen’ en ‘vergelijken’.

Van der Leeuw en Meestringa (1994) delen de taaldenkfuncties in drie categorieën in: verhalend, feitelijk en waarderend (gebaseerd op Britton, 1978; Rijlaarsdam, 1989). Onder elke categorie vallen een of meer van de acht hoofdfuncties, ook wel genres genoemd:

- verhalend: vertellen;
- feitelijk: beschrijven, rapporteren, instrueren, verklaren;
- waarderend: betogen, beschouwen, reageren (respons).”

(Prenger et al., 2023)

In de conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal worden taaldenkfuncties met passende werkwoorden geformuleerd. Bijvoorbeeld: leerlingen ontwikkelen *verhalende* taaldenkfuncties in bijvoorbeeld conceptkerndoel 3 waarbij de leerlingen zich correct en begrijpelijk leren uit te drukken. Dit kan door het vertellen van verhalen, waarbij ze gebruik maken van het structureren van gedachten en juiste verhaalopbouw. Ook in conceptkerndoel 4 krijgt dit aandacht als de leerlingen Nederlandse Gebarentaal gebruiken in creatieve taaluitingen.

Het ontwikkelen van *feitelijke* taaldenkfuncties wordt zichtbaar in bijvoorbeeld conceptkerndoel 7, als leerlingen gesprekken voeren om tot kennisopbouw, begrip en een aanpak te komen. Ze zijn dan bezig met het verwerken van informatie en standpunten. Ook als de leerlingen bezig zijn met het ontwikkelen van inzicht in visueel-manuele literatuur benoemen ze feitelijke kenmerken en het effect van visuele verteltechnieken hierop (conceptkerndoel 12).

Waarderende taaldenkfuncties ontwikkelen leerlingen in bijvoorbeeld conceptkerndoel 10, als ze de betekenis van de Nederlandse Gebarentaal voor zichzelf en anderen in relatie tot de eigen talige identiteit onderzoeken. In kerndoel 13 benoemen leerlingen een persoonlijke voorkeur voor een bepaald

genre binnen de visueel-manuele literatuur en leggen deze uit, waarbij ze hun waardering beschrijven.

2.3.7 Loopbaanontwikkeling en -begeleiding

In de opdracht vanuit SLO voor het ontwikkelen van de kerndoelen Nederlandse Gebarentaal staat expliciet genoemd dat ervaringsdoelen die van invloed zijn op loopbaanleren/loopbaanontwikkeling (LOB) een passende plek moeten krijgen. LOB wordt vaak uitgewerkt in vijf competenties: kwaliteitenreflectie, motievenreflectie, werkexploratie, loopbaansturing en netwerken (Kuijpers, 2003). Om richting en sturing te kunnen geven aan de eigen loopbaan is het van belang dat leerlingen een goed zelfbeeld ontwikkelen.

Nederlandse Gebarentaal helpt de leerlingen de kennis en informatie te verkrijgen die ze nodig hebben om de wereld om hen heen te begrijpen. Deze kennis van de wereld is van grote invloed op hun toekomstige loopbaanontwikkeling. In de karakteristiek staat beschreven dat vaardigheid in de Nederlandse Gebarentaal een voorwaarde is om zichzelf te ontwikkelen en mee te doen binnen het onderwijs en latere arbeid.

Leerlingen moeten ontdekken waar hun talenten, eigenschappen en interesses liggen. Het onderzoeken en ontwikkelen van een eigen talige identiteit voor nu en in de toekomst is daarbij van belang (conceptkerndoel 10). In gesprekken (conceptkerndoel 8) in Nederlandse Gebarentaal delen de leerlingen ervaringen die ze hebben opgedaan in of buiten de schoolse situaties, wat een goede voorbereiding is op hun loopbaan. Nederlandse Gebarentaal-vaardige rolmodellen kunnen hieraan een belangrijke bijdrage leveren.

3. Slotopmerkingen en adviezen

3.1 Impuls voor het leergebied

In paragraaf 1.2 van dit toelichtingsdocument zijn de maatschappelijke en curriculaire uitdagingen genoemd die het uitgangspunt vormden voor de bijstelling van de kerndoelen voor het leergebied Nederlandse Gebarentaal.

Met deze set kerndoelen krijgt het onderwijs in Nederlandse Gebarentaal een stevige basis in het onderwijs aan alle DSH-leerlingen. Het is een diverse groep voor wie de Nederlandse Gebarentaal van belang is om te leren en daarmee toegang te krijgen tot informatie en communicatie. Daar waar de vorige kerndoelen Nederlandse Gebarentaal alleen gericht waren op leerlingen in het speciaal onderwijs, kan de nieuwe set kerndoelen ook gebruikt worden voor Nederlandse Gebarentaal-aanbod aan DSH-leerlingen in het reguliere onderwijs. Dat is belangrijk in het kader van de ontwikkelingen richting inclusiever onderwijs. De conceptkerndoelen zijn ook bruikbaar voor horende leerlingen die Nederlandse Gebarentaal leren. Dit zou van grote invloed zijn op inclusief onderwijs voor DSH-leerlingen binnen de reguliere onderwijssetting. De verschillende taalachtergronden en leermogelijkheden van DSH-leerlingen blijven wel een uitdaging in de uitwerking van de kerndoelen Nederlandse Gebarentaal in de dagelijkse onderwijspraktijk.

Met name voor het vso zijn deze kerndoelen een nieuwe en belangrijke stap voor het ontwikkelen en aanbieden van betekenisvolle lessen in Nederlandse Gebarentaal. De huidige kerndoelen Nederlandse Gebarentaal zijn alleen ontwikkeld voor het so. Met deze conceptkerndoelen wordt voorgesteld om ook doelen voor in een doorgaande lijn voor het so en vso vast te leggen.

De motivatie van DSH-leerlingen om Nederlandse Gebarentaal te leren en gebruiken is geen vanzelfsprekendheid. Dat heeft mede te maken met de manier waarop er door de horende omgeving gekeken wordt naar de rol en functie van Nederlandse Gebarentaal binnen het onderwijs en in de maatschappij. De geactualiseerde conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal staan los van de kerndoelen Nederlands en worden ook niet als hulpmiddel gezien voor het behalen van de doelen Nederlands. De volwaardige set doelen, de waardering en positie van de Nederlandse Gebarentaal in het aanbod binnen de school en de mogelijkheden binnen het onderwijs om Nederlandse

Gebarentaal in te zetten, zullen ten goede komen aan de motivatie van leerlingen om Nederlandse Gebarentaal te leren en te gebruiken.

Een duidelijke aanbod van Nederlandse Gebarentaal als doeltaal, met vooruitstrevende kerndoelen, heeft invloed op het gebruiken van Nederlandse Gebarentaal als voertaal binnen de school en het begrijpen van instructies in Nederlandse Gebarentaal. Een goede beheersing van Nederlandse Gebarentaal zal ten goede komen aan het vermogen van de leerling om vaardigheden in andere leergebieden te ontwikkelen.

Nu de Nederlandse Gebarentaal een erkende taal is, kan het ook inhouden dat het op termijn een eindexamenvak kan zijn.

3.2 Fase van beproeven

Met de oplevering van de conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal is de eerste fase (ontwikkeling) afgerond. Echter, om de kerndoelen definitief vast te stellen is het van belang om met een grotere groep scholen (en experts) de conceptkerndoelen te beproeven in de onderwijspraktijk.

Deze fase van beproeven richt zich in eerste instantie op het finaliseren van de conceptkerndoelen, zodat deze spoedig in de wetgeving kunnen worden opgenomen. Het gaat hierbij voornamelijk om het toetsen van de verwachte bruikbaarheid en de verbetering ten opzichte van de huidige kerndoelen. In tweede instantie richt de fase van beproeven zich op het inventariseren van factoren die een succesvolle implementatie kunnen bevorderen.

SLO zal samen met Sprong Vooruit een landelijke bijeenkomst organiseren, waarvoor vertegenwoordigers van verschillende scholen worden uitgenodigd. Voorafgaande aan de bijeenkomst worden de conceptkerndoelen verstuurd. In de bijeenkomst wordt een toelichting gegeven op de conceptkerndoelen en is er ruimschoots gelegenheid om feedback te geven. Op basis van deze raadpleging worden de conceptkerndoelen gefinaliseerd.

Na deze fase wordt onderzocht wat er verder nodig is voor het actualiseren en/of ontwikkelen van leerlijnen, en voor het onderzoeken van implementatievoorwaarden. Mede gezien de recent ontwikkelde leerlijnen van Sprong Vooruit vraagt dit verdere afstemming met SLO.

4. Referenties

Baker, A., van den Bogaerde, B., Pfau, R., & Schermer, T. (Eds.). (2016). *Gebarentaalwetenschap. Een inleiding*. John Benjamins Publishing Company.

Chen Pichler, Deborah (2022). Challenging the oral-only narrative: enhancing early signed input for deaf children with hearing parents. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja* 58(Special Issue):6-26.
<http://dx.doi.org/10.31299/hrri.58.si.1>

Hall, M. L.; Hall, W. C.; Caselli, N. K. (2019). Deaf children need language, not (just) speech. *First Language*, 39(4) 367-395.
<https://dx.doi.org/10.1177/0142723719834102>

Hinderks, Lisa (2019). "Ik wil niet dat ze me lastig vinden."
Subjectiviteitsvorming en beleving van dove en slechthorende jongeren in Nederland. [Master thesis]. Universiteit van Amsterdam.

Hintermair, M. (2015). The role of language in deaf and hard-of hearing children's social-emotional development. In: Marc Marschark & Patricia Elizabeth Spencer (eds), *The Oxford Handbook of Deaf Studies in Language*.
<http://dx.doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190241414.013.5>

Hogeboom, Lotte & Scholten, Christel. (2022). *Recht op onderwijs voor dove en slechthorende leerlingen. Verkenning naar knelpunten en oplossingsrichtingen voor onderwijs voor dove en slechthorende leerlingen in Nederland*. DSP-groep in opdracht van Het College voor de Rechten van de Mens.
<https://publicaties.mensenrechten.nl/publicatie/ff983d9a-f708-4536-b184-c680a7ba5346>

Humphries, T., Kushalnagar, P., Mathur, G., Napoli, D. J., Padden, C., Rathmann, C., & Smith, S. (2016). Avoiding Linguistic Neglect of Deaf Children. *Social Service Review*, 90(4),

Klomp, Ulrika (2021). *A descriptive grammar of Sign Language of the Netherlands*. Utrecht: Universiteit Utrecht-LOT [PhD dissertatie].

Knoors, H. (2015). Foundations for Language Development in Deaf Children and the Consequences for Communication Choices. In: Marc Marschark & Patricia

Elizabeth Spencer (eds), *The Oxford Handbook of Deaf Studies in Language*.
<https://dx.doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190241414.013.2>

Knoors, H. & Marschark, M. (2014). *Teaching Deaf learners. Psychological and developmental foundations*. Oxford University Press, New York, USA.

Knoors, H. & Marschark, M. (Eds.). (2019). *Evidence-based practices in deaf education*. Oxford University Press, New York, USA.

Krausneker, V., Becker, C., Audoud, M., Tarcsiova, D. (2022). Bilingual school education with spoken and signed languages in Europe, *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 25:5, 1794-1810
<https://doi.org/10.1080/13670050.2020.1799325>

Kuijpers, M. (2003). *Loopbaanontwikkeling. Onderzoek naar 'competenties'*. Twente University Press.

Lillo-Martin, D., & Henner, J. (2021). Acquisition of Sign Languages. *Annual Review of Linguistics*, 7(1), 395–419. <https://doi.org/10.1146/annurev-linguistics-043020-092357>

De Meulder, M. & Murray, J.M. (2021). The illusion of choice in inclusive education, *International Journal of Inclusive Education*,
<https://doi.org/10.1080/13603116.2021.1956607>

Murray, J. J., Hall, W. C., & Snoddon, K. (2019). Education and health of children with hearing loss: the necessity of signed languages. *Bulletin of the World Health Organization*, 97, 711-716.
<http://dx.doi.org/10.2471/BLT.19.229427>

Murray, J. J., Snoddon, K., De Meulder, M. & Underwood, K. (2020). Intersectional inclusion for deaf learners: moving beyond General Comment no. 4 on Article 24 of the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities, *International Journal of Inclusive Education*, 24(7), 691-705. <https://doi.org/10.1080/13603116.2018.1482013>

Napoli, D. J. (2017, Summer). Introducing Sign Language Literature: Folklore and Creativity. *Sign Language Studies*, 17(4), 515-518.
<https://www.proquest.com/scholarly-journals/introducing-sign-language-literature-folklore/docview/1923654422/se-2>

Ormel, E., Kerkhoff, A., Baker, M., & van der Aa, B. (2023). Introducing inclusive bimodal bilingual mainstream education in the Netherlands using best practices from Australia. *Signo*, 48(93), 9-23.
<https://doi.org/10.17058/signo.v48i92.18809>

Oyserman, Joni, Arie Terpstra, Miranda van Deijn, Eveline Boers- Visker, Annemieke van Kampen, Lieke Kielstra, Willem van Zon (2013). *Europees referentiekader voor talen; gebarentalen*. Kenniscentrum Educatie Hogeschool Utrecht. [Europees Refentiekader voor Talen: Gebarentalen | Hogeschool Utrecht \(hu.nl\)](https://www.hogeschoolutrecht.nl/onderzoek/referentiekader-voor-talen-gebarentalen)

Prenger, J. Pleumeekers, J., Zanten, M. van, Schmidt, V., Teunis, B., Brand M., Born, J. (2023). *Conceptkerndoelen Nederlands en rekenen en wiskunde*. SLO.

Pontecorvo, E. et al. (2022). Learning a sign language does not hinder acquisition of a spoken language. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, Vol. 66., 1291–1308. https://doi.org/10.1044/2022_JSLHR-22-00505

Rietveld-van Wingerden, Marjoke & Corrie Tijsseling. (2010). *Ontplooiing door communicatie: geschiedenis van het onderwijs aan doven en slechthorenden in Nederland*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.

Rijke, W. J., Vermeulen, A. M., Wendrich, K., Mylanus, E., Langereis, M. C., & van der Wilt, G. J. (2021). Capability of deaf children with a cochlear implant. *Disability and rehabilitation*, 43(14), 1989-1994.

Schermer, Trude & Corline Koolhof (eds). (2009). *Van Dale Basiswoordenboek Nederlandse Gebarentaal*. Utrecht/Antwerpen: Van Dale Uitgevers/Nederlands Gebarententrum.

SLO. (2022). *Verdeling van ontwerpruimte voor ontwikkeling van kerndoelen. Kaders voor teams die de kerndoelen actualiseren*. SLO.

Small, A. (2017, Summer). Introduction to NGT Performing Arts in the Netherlands through the Work of Poet Wim Emmerik. *Sign Language Studies*, Volume 17(4), 481-514. DOI: <https://doi.org/10.1353/sls.2017.0015>

Sutton-Spence, R. (2005). What is Sign Language Poetry? In: *Analysing Sign Language Poetry*. Palgrave Macmillan, London.
https://doi.org/10.1057/9780230513907_2

Terpstra, F., Jager, de B., Attema, E. en Visser, F. (2024) *Conceptkerndoelen Friese Taal & Cultuur*. CEDIN.

Tijsseling, Corrie. (2014). *School, waar? Een Onderzoek naar de Betekenis van het Nederlandse Dovenonderwijs voor de Nederlandse Dovengemeenschap, 1790-1990*. Utrecht: Utrecht University [PhD dissertatie].

Tijsseling, Corrie, 'When You're Not Average, Be(come) Excellent: Barriers and Opportunities for Deaf Students', in Harry Knoors, and Marc Marschark (eds), *Educating Deaf Learners: Creating a Global Evidence Base, Perspectives on Deafness* (New York, 2015; online edn, Oxford Academic, 19 Nov. 2015), <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190215194.003.0003>, accessed 31 Oct. 2023.

Van der Straaten, T.F.K., Briaire, J.J., Dirks, E., Soede, W., Rieffe, C. & Frijns, J.H.M. (2021). The School Career of Children With Hearing Loss in Different Primary Educational Settings—A Large Longitudinal Nationwide Study. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 26(3), 405–416. <https://doi.org/10.1093/deafed/enab008>

Wesemann, Johan (2023). *Nota: 'Plaats maken voor de Nederlandse Gebarentaal'*. In opdracht van het Adviescollege NGT en het Nederlandse Gebarent centrum. <https://www.gebarentcentrum.nl/plaatsmaken-ngt>

Online bronnen:

Wetten.overheid.nl (z.d.). *Wet op de expertisecentra*. Geraadpleegd op meerdere data, van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0003549/2024-05-01>

Wetten.overheid.nl (z.d.). *Wet erkenning Nederlandse Gebarentaal*. Geraadpleegd op meerdere data, van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0045012/2021-07-01>

Wetten.overheid.nl (z.d.). *Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, New York, 13-12-2006*. Geraadpleegd op meerdere data, van <https://wetten.overheid.nl/BWBV0004045/2016-07-14>

SLO, (z.d.). *Leerlijn teksten*. Geraadpleegd op verschillende data, van <https://www.slo.nl/thema/vakspecifieke-thema/nederlands/leerlijn-begrippen-taalbeschouwing/teksten/>

Wikipedia (z.d.). *Tekst*. Geraadpleegd op verschillende data, van <https://nl.wikipedia.org/wiki/Tekst#:~:text=Een%20tekst%20is%2C%20ruim%20gedefinieerd,%C3%A9%C3%A9n%20teken%20of%20klank%20bestaan.>

Van Dale (z.d.). *Tekst*. Geraadpleegd op verschillende data, van <https://www.vandale.nl/>

Sprong Vooruit (z.d.). *Leerlijn NGT*. Geraadpleegd op verschillende data, van <https://sprongvooruit.nl/leerlijnen-and-tips/leerlijnen/leerlijn-ngt>

Sprong Vooruit (z.d.). *CIDS*. Geraadpleegd op verschillende data, van <https://sprongvooruit.nl/leermiddelen/cids>

SLO (z.d.). *Kerdoelen so*. Geraadpleegd op 23-03-2024, van <https://www.slo.nl/sectoren/so/kerndoelen/>

World Federation of the Deaf (z.d.). *Declaration on the Rights of Deaf Children*. Geraadpleegd op verschillende data, van <https://wfdeaf.org/rightsdeafchildren/>

Wesemann, J. et al. (2022, 10 oktober). *Advies aanbod Nederlandse Gebarentaal*. Geraadpleegd op 24-02-2024, van <https://www.adviescollegengt.nl/advies/aanbod-ngt>

Nederlandse Taalunie (2022). *Gemeenschappelijk Europees Referentiekader voor Talen: leren, onderwijzen, beoordelen. Aangevulde uitgave*. Oorspronkelijke titel: Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment – Companion volume – Council of Europe (2020). ISBN 978-92-871- 8621-8. Geraadpleegd van <https://taalunie.org/dossiers/47/europees-referentiekader-erk>

SignWriting (z.d.) *Sign Puddle online*. Geraadpleegd op verschillende data, van <https://www.signbank.org/signpuddle2.0/index.php?ui=1&sgn=68>

5. Bijlagen

5.1 Opdracht Sprong Vooruit

Aanleiding

Al sinds 2010 zijn kerndoelen Nederlandse Gebarentaal verplicht en via AMVB vastgesteld. De kerndoelen Nederlandse Gebarentaal bieden dovenscholen en andere scholen waar leerlingen met een auditieve en/of communicatieve beperking onderwijs volgen een gemeenschappelijk kader voor het onderwijsaanbod op dit leergebied. In lijn met de actualisering van de leergebieden in het primair onderwijs en onderbouw voortgezet onderwijs (SLO werkopdracht) zullen de kerndoelen (inclusief karakteristiek) voor Nederlandse Gebarentaal ook geactualiseerd moeten worden.

In elk geval zullen de volgende twee actuele ontwikkelingen in de actualisering meegenomen worden:

- Nederlandse Gebarentaal is sinds 2021 een erkende taal.
- De huidige set aan kerndoelen voor Nederlandse Gebarentaal is alleen voor het speciaal onderwijs (so) geformuleerd; deze zal moeten worden uitgebreid met kerndoelen Nederlandse Gebarentaal die voor het voortgezet speciaal onderwijs (vso) gelden.

Het ontwikkelen van de kerndoelen Nederlandse Gebarentaal vraagt om specifieke expertise op het gebied van deze taal en de taalverwerving. Om die reden wordt het ontwikkelen van de kerndoelen uitgevoerd door externen met deze expertise. De regie op de uitvoering, de architectuur en formulering van de doelen en de uiteindelijke kwaliteit blijft in handen van SLO.

Doelstelling en doelgroep

Het doel is het ontwikkelen van één set van karakteristiek en kerndoelen Nederlandse Gebarentaal voor speciaal onderwijs en voortgezet speciaal onderwijs voor alle leerlingen die doof/slechthorend zijn. Dit bereiken we door het actualiseren van de huidige kerndoelen Nederlandse Gebarentaal voor het so en het ontwikkelen van nieuwe kerndoelen voor het vso. Deze leerlingen kunnen zich zowel in het so als vso bevinden, maar ook in het po en het vo.

Resultaat

- geactualiseerde karakteristiek Nederlandse Gebarentaal
- conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal
- toelichtingsdocument

Criteria

Inhoudelijke kwaliteitscriteria

De kwaliteitscriteria die gesteld zijn in de werkopdracht gelden onverkort ook voor deze opdracht, met uitzondering van de criteria ten aanzien van ontwerpruimte en proces en governance. In het bijzonder gaat het hierbij om:

- De kerndoelen kunnen door leraren in de praktijk worden gebruikt om doelgericht onderwijs- en toetsactiviteiten te ontwerpen en deze uit te voeren.
- De kerndoelen zijn qua gemeenschappelijke architectuur consistent met de geactualiseerde kerndoelen van andere leergebieden.
- De kerndoelen leiden naar verwachting tot een goede aansluiting so-vso.

Procesmatige/opbrengstgerichte kwaliteitscriteria

Er wordt een advieskring samengesteld door de externen met belangrijke stakeholders. Dit zijn experts die kunnen adviseren en meedenken over de karakteristiek en conceptkerndoelen Nederlandse Gebarentaal. De advieskring heeft tot doel dat vertegenwoordiging vanuit de sector/gebruikers gedekt is. Vanuit SLO leest een curriculumexpert Nederlands mee.

Communicatie

SLO is verantwoordelijk voor de communicatie over het gehele traject. In aanloop naar de uitvoering van deze opdracht worden er afspraken gemaakt met de opdrachtnemer over een passende vorm van communicatie (voor, tijdens en bij oplevering) van het traject en wie deze communicatie uitvoert (opdrachtgever/opdrachtnemer).

Opdrachtgeverschap

SLO voert in opdracht van het ministerie van OCW regie over de actualisatie van de kerndoelen. Voor de kerndoelen Nederlandse Gebarentaal heeft SLO geen specialistische expertise, reden waarom een externe partij is gevraagd om deze deelopdracht uit te voeren. Er is daarmee sprake van gedelegeerd opdrachtgeverschap.

De externe partij voert in opdracht van SLO deze opdracht uit met inachtneming van de geldende kwaliteitscriteria. Tussentijds vindt er inhoudelijke en procesmatige afstemming plaats tussen opdrachtgever en opdrachtnemer. Na oplevering zijn de kerndoelen Nederlandse Gebarentaal integraal onderdeel van

de totale set kerndoelen en daarmee een formeel SLO-product, dat wordt aangeboden aan het ministerie van OCW.

Als opdrachtgever behoudt SLO het recht om tijdens of na de uitvoering van de opdracht te sturen op kwaliteit en eventuele aanpassingen in opdracht of opbrengst.

De opdrachtnemer gaat vertrouwelijk om met de door SLO verstrekte informatie en zal zonder instemming van opdrachtgever niet publiceren over deze opdracht. SLO zal vervolgens passend omgaan met informatie vanuit de opdrachtnemer.

Overige afspraken ten aanzien van kosten en voortgang zullen nader worden bepaald.

5.2 Samenstelling team

Het team bestaat uit twee experts Nederlandse Gebarentaal, twee curriculumexperts inclusiever onderwijs/(v)so en een curriculumexpert Nederlands.

Experts Nederlandse Gebarentaal

Leraar po

Corina Burggraaf-Maljers

Vakexpert

Belinda van der Aa

Curriculumexperts po en vo

De curriculumexperts hebben curriculaire en vakinhoudelijke expertise en hebben meegekeken bij het schrijven van de conceptkerndoelen.

Curriculumexpert so/vso

Annette van der Laan

Iris Verbruggen

Curriculumexpert Nederlands

Jantien Dhont

5.3 Samenstelling advieskring

- Dr. Corrie Tijsseling – senior onderzoeker van Kentalis op verschillende gebieden rondom opvoeding en geschiedenis van doven en slechthorenden/Nederlandse Gebarentaal. Daarnaast is zij nauw

betrokken geweest bij de weg naar de erkenning van Nederlandse Gebarentaal.

- Corine Brandwijk – docent Nederlandse Gebarentaal met ervaring in het so en vso en ambulante begeleiding. Betrokken bij verschillende projecten van Deelkracht. Daarbuiten ook ervaring binnen Dovenschap.
- Lenny Vos – docent Nederlandse Gebarentaal met ervaring in het so en buiten het onderwijs.
- Alice van der Garde – docent vso met ervaring in het lesgeven in Nederlandse Gebarentaal en betrokken bij Dovengemeenschap.
- Adrie Jonkman – docent Nederlandse Gebarentaal in het so. Ervaring in het werken met leerlingen met CMB (Communicatieve Meervoudige Beperking). Betrokken bij verschillende projecten van Deelkracht.

5.4 Geraadpleegde experts

- Leden van het expertisenetwerk Sprong Vooruit.
- Dr. Corrie Tijsseling – senior onderzoeker van Kentalis op verschillende gebieden rondom opvoeding en geschiedenis van doven en slechthorenden van de Nederlandse Gebarentaal. Daarnaast is zij nauw betrokken geweest bij de weg naar de erkenning van Nederlandse Gebarentaal.
- Prof. dr. Beppie van de Bogaerde - emeritus hoogleraar Nederlandse Gebarentaal aan de Universiteit van Amsterdam en van 2007 tot 2019 lector Dovenstudies aan de Hogeschool Utrecht.
- Prof. dr. Floris Roelofsen - hoogleraar in Formal Semantics bij het Institute for Logic, Language and Computation (Universiteit van Amsterdam) met speciale nadruk op maatschappelijke impact. Hij is ook lid van het adviescollege Nederlandse Gebarentaal.
- Tobias de Ronde – onderzoeksassistent bij het Institute for Logic, Language and Computation (Universiteit van Amsterdam). Mede-eigenaar van het bedrijf TYD.
- Richard Cockart – senior onderzoeker/Nederlandse Gebarentaal-deskundige bij het Nederlands Gebarentaalcentrum en tolk Nederlandse Gebarentaal - American Sign Language/International Sign.

Als landelijk expertisecentrum richt SLO zich op de ontwikkeling van het curriculum in het primair, speciaal en voortgezet onderwijs in Nederland. We werken met het onderwijsveld aan de doelen, kaders en instrumenten waarmee scholen hun opdracht vanuit een eigen visie kunnen vervullen.

We brengen praktijk, beleid, maatschappelijke ontwikkelingen en onderzoek samen en stellen onze expertise beschikbaar aan onderwijs en overheid, bijvoorbeeld in de vorm van leerplannen, tools, voorbeeldlesmaterialen, conferenties en rapporten.

slo

Bezoekadres

Stationsplein 1
3818 LE Amersfoort

Postadres

Postbus 502
3800 AM Amersfoort

T +31 (0)33 484 08 40

E info@slo.nl

W www.slo.nl

 [company/slo](https://www.linkedin.com/company/slo)

 [SLO_nl](https://twitter.com/SLO_nl)